

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

“ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ”

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**« Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ: ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ
ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΠΑΥΛΙΝΑ ΖΑΛΙΔΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ

ΦΛΩΡΙΝΑ 2024

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

“ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ”

 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

 ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**« Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ: ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ
ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΠΑΥΛΙΝΑ ΖΑΛΙΔΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: Η. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Γ' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΡΙΑ: Π. ANNA ΒΑΚΑΛΗ

ΦΛΩΡΙΝΑ 2024

Περιεχόμενα	
Περίληψη.....	5
Abstract	6
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1.....	8
1.1 Τα Αναλυτικά Προγράμματα και η διδασκαλία της Ιστορίας.....	8
1.2 Θεωρητικό πλαίσιο των Αναλυτικών Προγραμμάτων της Ιστορίας της Γ' Δημοτικού.....	12
1.3 Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας στη διδασκαλία της Ιστορίας.....	16
1.4 Η εμπλοκή της Δημιουργικής Γραφής στο ήδη υπάρχον Πρόγραμμα Σπουδών	23
Κεφάλαιο 2.....	25
2.1 Η Δημιουργική Γραφή στην εκπαίδευση.....	25
2.2 Δημιουργική Γραφή και Διαθεματικότητα	30
2.3 Ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής: Στο μάθημα της Ιστορίας	32
Κεφάλαιο 3.....	37
3.1 Το Διδακτικό Πλάνο της πρότασής μας. Θεωρητική τεκμηρίωση	37
3.2 Δομικά μέρη του Διδακτικού Πλάνου και η λειτουργία τους	38
Κεφάλαιο 4.....	41
4.1 Ενδεικτικά Διδακτικά Πλάνα για την Ιστορία της Γ' Δημοτικού με την αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής.....	41
4.1.1 Η Τιτανομαχία	41
4.2 Οι θεοί του Ολύμπου	44
4.3 Οι θεές του Ολύμπου	48
4.4 Ο Προμηθέας, η Πανδώρα, ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα	51
Επίλογος.....	55
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57
Ξενόγλωσση.....	57
Ελληνόγλωσση.....	58

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια σύνδεσης της Δημιουργικής Γραφής με την διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας. Για να επιτευχθεί ο παραπάνω σκοπός πραγματοποιήθηκε εκτενής αναφορά σχετικά με τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Ιστορίας και τον ρόλο τους. Έπειτα, αναδείχθηκε η εμπλοκή της Δημιουργικής Γραφής στο ήδη υπάρχον ΑΠΣ ενώ παράλληλα φάνηκε πως μπορεί να καλλιεργηθεί – αναπτυχθεί η δημιουργικότητα.

Σε επόμενο κεφάλαιο εξετάστηκε η εμπλοκή της Δημιουργικής Γραφής σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα, κυρίως θεωρητικού περιεχομένου. Ακόμα, συσχετίστηκε με την έννοια της διαθεματικότητας και τονίστηκε η ποικιλία μαθημάτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν παράλληλα για να διδαχθεί μια έννοια. Έπειτα, παρουσιάστηκαν ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής οι οποίες είναι ειδικά διαμορφωμένες για το μάθημα της Ιστορίας, χωρίς να αναιρείται η χρήση τους σε άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Έπειτα, πραγματοποιήθηκε θεωρητική τεκμηρίωση του διδακτικού πλάνου που προτείνεται. Επίσης, έγινε ανάλυση των δομικών μερών του πλάνου, τα οποία είναι απαραίτητα για την πραγματοποίηση κάθε διδασκαλίας και παρουσιάζουν τα βήματα, που πρέπει να ακολουθηθούν για να ολοκληρωθεί.

Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται και προτείνονται τέσσερα διδακτικά πλάνα, τα οποία είναι βασισμένα σε ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής και προωθούν το μαθητοκεντρικό μοντέλο μάθησης. Κάθε ένα αντιστοιχεί στα μαθήματα της πρώτης ενότητας «Η δημιουργία του κόσμου».

Λέξεις κλειδιά: Δημιουργική Γραφή, Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ), Διδακτικό Πλάνο, Ιστορία

Abstract

In this paper, an attempt was made to connect Creative Writing with the teaching of the academic subject of History. To achieve this goal, a comprehensive report was conducted concerning the Curriculum of History and its role. Subsequently, the involvement of Creative Writing in the existing curriculum was highlighted, and it was shown how creativity could be cultivated and developed.

In the next chapter, the integration of Creative Writing into various academic subjects, primarily of theoretical content, was examined. It was also associated with the concept of interdisciplinarity and emphasized the variety of courses that can be used simultaneously to teach a concept. Then, Creative Writing exercises specifically tailored for the subject of History were presented, without negating their use in other academic subjects.

Subsequently, a theoretical documentation of the proposed teaching plan was carried out. Also, an analysis of the structural parts of the plan was made, which are necessary for the implementation of any teaching and present the steps that must be followed for completion.

In the final chapter, four teaching plans are presented and proposed, which are based on Creative Writing exercises and promote the student-centered learning model. Each corresponds to the lessons of the first unit "The creation of the world."

Keywords: Creative Writing, Curriculum, Teaching Plan, History

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Διδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημιουργική Γραφή» (ΔΠΜΣ) του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών, σε συνεργασία με το Τμήμα Κινηματογράφου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πιο συγκεκριμένα, έχει εκπονηθεί στον κλάδο της εκπαίδευσης.

Βασικός σκοπός της εργασίας είναι η σύνδεση της Ιστορίας, της Γ' Δημοτικού με τον κλάδο της Δημιουργικής Γραφής. Λαμβάνοντας υπόψιν το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ), τις δυνατότητες της Δημιουργικής Γραφής και τις ανάγκες των σημερινών μαθητών δημιουργήθηκαν τέσσερα διδακτικά πλάνα. Οι δραστηριότητες επικεντρώνονται κυρίως στον μαθητή και ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ενισχυτικά όπου χρειάζεται.

Με την ένταξη της Δημιουργικής Γραφής και της διαθεματικότητας το μάθημα της Ιστορίας αλλάζει μορφή, γίνεται πιο παιγνιώδες και ξεφεύγει της παραδοσιακής διδασκαλίας. Επομένως, ο εκπαιδευτικός έχει την δυνατότητα να γίνει πιο δημιουργικός και να δώσει στα παιδιά τις γνώσεις με έναν τρόπο που θα τους κεντρίσει το ενδιαφέρον. Με την σειρά τους οι μαθητές αποκτούν διαφορετική γνώμη για ένα νέο διδακτικό αντικείμενο καθώς εντάσσεται για πρώτη φορά στην Γ' Δημοτικού. Παράλληλα οι νέες έννοιες και πληροφορίες παρουσιάζονται με έναν διασκεδαστικό τρόπο χωρίς να υπάρχει η μονοτονία της δασκαλοκεντρικής διδασκαλίας.

Κεφάλαιο 1.

1.1 Τα Αναλυτικά Προγράμματα και η διδασκαλία της Ιστορίας

Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών αποτελούν τον κύριο κατευθυντήριο άξονα στον οποίο βασίζεται το εκπαιδευτικό σύστημα. Ο σκοπός και οι στόχοι της παρεχόμενης μάθησης ορίζονται και περιγράφονται σε αυτά ενώ παράλληλα δίνεται πληθώρα επισημάνσεων αναφορικά με την διδακτική διαδικασία επίτευξης των παραπάνω. Το «αναλυτικό πρόγραμμα», ή το «πρόγραμμα σπουδών», ή το «εκπαιδευτικό πρόγραμμα», ή το «πρόγραμμα διδασκαλίας» εντοπίζεται με ποικίλους ορισμούς στην βιβλιογραφία (Ξωχέλλης & Δενδρινού, 1999: 1).

Ο όρος «αναλυτικό πρόγραμμα» αντιστοιχεί στον λατινικό όρο «curriculum» και σημαίνει κύκλο σε στάδιο (Χατζηγεωργίου, 2004: 98). Η πρώτη αναφορά γίνεται το 1852 σε Πανεπιστήμια της Ευρώπης στον παιδαγωγικό κλάδο όπου χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει μια συγκροτημένη δομή η οποία οριοθετεί και καθορίζει την εκπαιδευτική διαδικασία (Hamilton, 1989). Παγκοσμίως ο όρος «curriculum» αποτυπώνεται στο βιβλίο του John Dewey «The children and the curriculum» το οποίο εκδίδεται το 1902 (Χατζηγεωργίου, 2004). Σύμφωνα με τον Αμερικανό φιλόσοφο το Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι ένας κύκλος μελέτης ο οποίος πραγματοποιείται στον σχολικό χώρο και το υλικό του εκτείνεται ανεξάρτητα από τον χρόνο και τον χώρο (Dewey, 1902).

Ένας ακόμα από τους πρώτους ορισμούς της ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας σχετικά με το Αναλυτικό Πρόγραμμα ή αλλιώς curriculum είναι του Franklin Bobbit. Το 1918 ο Αμερικανός εκπαιδευτικός δίνει δύο ορισμούς. Σύμφωνα με τον πρώτο ο όρος ταυτίζεται με την ανάπτυξη και καλλιέργεια χρήσιμων δεξιοτήτων οι οποίες κατακτώνται μέσω των καθοδηγούμενων και μη εμπειριών του ατόμου. Στον δεύτερο το curriculum αποτελεί μια σειρά από συνειδητά καθοδηγούμενες εκπαιδευτικές εμπειρίες, οι οποίες χρησιμοποιούνται από τα σχολεία με σκοπό να ολοκληρώσουν και να τελειοποιήσουν τη διαδικασία της ανάπτυξης (Bobbit, 1918: 43).

Ο Ralph Tyler ο οποίος θεωρείται ο πατέρας του Αναλυτικού Προγράμματος αναφέρει ότι το curriculum αποτελεί την ολότητα των παρεχόμενων γνώσεων η οποία σχεδιάζεται και κατευθύνεται από την σχολική μονάδα με απώτερο σκοπό την πραγμάτωση των εκπαιδευτικών στόχων (Tyler, 1969). Οι Wiles και Bondi

ισχυρίζονται ότι το curriculum είναι το σύνολο των στόχων και των αξιών οι οποίοι ενεργοποιούνται και μεταδίδονται κατά την διάρκεια της διδασκαλίας – μάθησης ενώ καταλήγουν στις εμπειρίες των μαθητών εντός της σχολικής αίθουσας (Print, 1994).

Στην ελληνική βιβλιογραφία όπως και στην ξενόγλωσση οι ορισμοί για τα Αναλυτικά Προγράμματα ποικίλλουν καθώς κάθε επιστήμονας περιγράφει τον όρο σύμφωνα με την δική του οπτική, ιδεολογία και επιρροή από τον επιστημονικό κλάδο που ανήκει. Σύμφωνα με τους Βρεττός και Καψάλης το Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι το αποτέλεσμα της διδακτικής διαδικασίας το οποίο δημιουργείται μέσα από μια μακροπρόθεσμη σχεδίαση και οργάνωση της διδασκαλίας σε διάφορα επίπεδα και με διαφορετικό ανά περίπτωση βαθμό εγκυρότητας και νομιμότητας (Βρεττός & Καψάλης, 1990).

Ο Ξωχέλλης περιγράφει το Αναλυτικό Πρόγραμμα ως ένα άθροισμα εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων ή εμπειριών μάθησης οι οποίες έχουν ως στόχο την πραγμάτωση αλλαγών στην συμπεριφορά του μαθητή οι οποίες όμως έχουν οριστεί εκ των προτέρων (Ξωχέλλης, 2002). Οι Ξωχέλλης και Δενδρινού προσδιορίζουν ότι το Πρόγραμμα Σπουδών είναι ένα σχεδιάγραμμα ή ένας κατάλογος όπου αναγράφονται ο σκοπός και οι στόχοι οι οποίοι ορίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία και την πορεία της (Ξωχέλλης & Δενδρινού, 1999).

Ο Φλουρής καταλήγει ότι οι ορισμοί για το curriculum περιγράφουν ένα διάγραμμα ή έναν κατάλογο από επιδιώξεις της διδασκαλίας δίνοντας τις κατευθυντήριες γραμμές και ορίζοντας έμμεσα ή άμεσα αφενός το περιεχόμενο της διδακτικής διαδικασίας και αφετέρου τις ανατροφοδοτικές διαδικασίες (Φλουρής, 1995 : 14 – 16).

Τα Αναλυτικά Προγράμματα όπως προαναφέρθηκε ορίζουν το περιεχόμενο, τον σκοπό, τους στόχους και δίνουν τις κατευθυντήριες γραμμές για την διδασκαλία ενός μαθήματος. Στο μάθημα της Ιστορίας αποτελούν χρήσιμο κι αναπόσπαστο εργαλείο για κάθε εκπαιδευτικό ο οποίος οργανώνει την διδασκαλία του σύμφωνα με αυτά και φυσικά την προσαρμόζει ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών του.

Πιο συγκεκριμένα όπως αναφέρεται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. *«γενικός σκοπός διδασκαλίας της Ιστορίας είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης. Η ανάπτυξη ιστορικής σκέψης αφορά την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων μέσα από την εξέταση αιτίων και αποτελεσμάτων, ενώ η καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης αφορά την κατανόηση της συμπεριφοράς των ανθρώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις και τη διαμόρφωση αξιών και στάσεων που οδηγούν στην*

εκδήλωση υπεύθυνης συμπεριφοράς στο παρόν και το μέλλον. Έτσι, με τη διδασκαλία της Ιστορίας ο μαθητής μπορεί να αποκτήσει όχι μόνο την επίγνωση ότι ο σύγχρονος κόσμος αποτελεί συνέχεια του παρελθόντος, αλλά και την αντίληψη ότι ο σύγχρονος ιστορικός ορίζοντας συνδέεται άμεσα με τη ζωή του. Ο σκοπός της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης συνδέεται έτσι με το γενικότερο σκοπό της εκπαίδευσης που αναφέρεται στην προετοιμασία υπεύθυνων πολιτών.»

Στην Ελλάδα η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας έχει ως αφετηρία την Γ' Δημοτικού με τη θεματική της Μυθολογίας και της προ-ιστορίας η οποία είναι πιο προσιτή σ' αυτή την ηλικία των παιδιών. Στις υπόλοιπες τάξεις του Δημοτικού υπάρχει μια χρονική σειρά κατά την οποία οι μαθητές διδάσκονται το μάθημα της Ιστορίας. Στην Δ' τάξη ασχολούνται με τα αρχαία χρόνια ενώ στην Ε' με τα Βυζαντινά και στην Στ' ολοκληρώνουν με την ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου. Έτσι, οι μαθητές μετά το πέρας της φοίτησής τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχουν αποκτήσει βασικές και σφαιρικές γνώσεις γύρω από την ελληνική κατά βάση ιστορία όλων των χρόνων.

Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας της Ιστορίας ο εκπαιδευτικός έχει ως βασικό εργαλείο το σχολικό εγχειρίδιο. Εκτός από το βασικό κείμενο διδασκαλίας το οποίο περιέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες – γνώσεις που οφείλει να μεταλαμπαδεύσει στους μαθητές υπάρχουν πρόσθετα οι πηγές. Οι πηγές αποτελούν τα βασικότερα στοιχεία για την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων κι έπειτα από κριτική σκέψη και επεξεργασία τεκμηριώνουν την γνώση. Οι ιστορικοί, τις έχουν ταξινομήσει σε πληθώρα κατηγοριών όπως πρωτογενείς ή άμεσες, δευτερογενείς ή έμμεσες, εκούσιες - ακούσιες ή μαρτυρίες, επίσημες ή ανεπίσημες, δημοσιευμένες και αδημοσίευτες. Επίσης, χωρίζονται και σε δύο ακόμα κατηγορίες, γραπτές ή παραστατικές κάθε μία από τις οποίες συμπεριλαμβάνει πολλά είδη. Στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού οι περισσότερες είναι γραπτές και παραστατικές. Περιλαμβάνουν κυρίως έγγραφα, κείμενα άλλων επιστημών, εικαστικές δημιουργίες, φωτογραφίες και πίνακες.

Εκτός από το σχολικό εγχειρίδιο ο εκπαιδευτικός για την διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας έχει ως καθοδηγητή το βιβλίο του δασκάλου. Πρόκειται για έναν οδηγό σύμφωνα με τον οποίο γίνονται ορισμένες προτάσεις για την παράδοση του μαθήματος. Εξαιρετικά χρήσιμο για τον εκπαιδευτικό είναι ότι υπάρχουν οι ανάλογοι στόχοι σε κάθε ενότητα που πρέπει να επιτευχθούν ενώ παράλληλα παρουσιάζονται διάφορες προτάσεις για την ακόμη πιο παραγωγική

διδασκαλία του μαθήματος. Πρόσθετα, προσφέρονται και διαθεματικές προσεγγίσεις οι οποίες βοηθούν τους μαθητές να συνδέσουν την νέα γνώση με ήδη υπάρχουσες ή νέες. Το βιβλίο του μαθητή συμπληρώνει το τετράδιο εργασιών το οποίο παρέχει πληθώρα ασκήσεων και δραστηριοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, κάθε ενότητα του κυρίως βιβλίου συμπληρώνεται με ανάλογο υλικό, το οποίο βοηθά τον μαθητή να αφομοιώσει τις νέες γνώσεις και να καλλιεργήσει την κριτική του σκέψη. Η σημαντικότητα και η χρήση των προαναφερθέντων εγχειριδίων περιγράφεται στο βιβλίο του δασκάλου, ούτως ώστε, ο εκπαιδευτικός να γνωρίζει την ακριβή σκοπιμότητά τους. Αξιοσημείωτο είναι πως προσφέρονται συμβουλές σχετικά με τον τρόπο που πρέπει να γίνεται η αξιολόγηση των μαθητών στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο. Ακόμα, παρόλο που δεν προβλέπεται από το Α.Π.Σ., τονίζεται πως η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας καλό είναι να γίνει με όποια ευκαιρία προκύψει μέσα από τη διδασκαλία. Σχετικά με τα επαναληπτικά μαθήματα στο τέλος κάθε ενότητας, γίνεται νύξη πως λειτουργούν τόσο για την αφομοίωση των γνώσεων όσο και για την αξιολόγηση των μαθητών από τον εκπαιδευτικό. Ωστόσο, είναι και μια αξιολόγηση της επιτυχίας του εκπαιδευτικού στο έργο του. Αναφορικά με τα σχέδια εργασίας δίνονται πληροφορίες για τον χρόνο, τη φιλοσοφία, την αξία, τις αρχές και τη διαδικασία που πρέπει να τηρηθεί για την περάτωσή τους. Πρόσθετα, παρουσιάζεται κι ένα ενδεικτικό παράδειγμα. Οι επισκέψεις στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους σύμφωνα με το βιβλίο του δασκάλου κρίνονται αναγκαίες και αναπόσπαστες για ποικίλους λόγους. Τονίζεται όμως ότι ο εκπαιδευτικός οφείλει να προετοιμαστεί και να ενημερωθεί ενδελεχώς σχετικά με το πρόγραμμα που έχει επιλέξει και να λάβει ιδιαίτερα υπόψη τους στόχους που θα επιτευχθούν μετά το πέρας της επίσκεψης. Επιπρόσθετα, σημειώνεται η αναγκαιότητα της κατάλληλης προετοιμασίας των μαθητών στην τάξη πριν από την εκπαιδευτική επίσκεψη. Αναλυτικά παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την προσέγγιση του εκπαιδευτικού για να πραγματοποιηθεί το παραπάνω ζητούμενο. Σημαντική είναι επίσης κάθε πληροφορία που παρέχεται για την αξιολόγηση του προγράμματος. Εναλλακτική και αρκετά ουσιαστική είναι η πρόταση της χρήσης της μουσειοσκευής η οποία ενισχύεται με την αναλυτική παρουσίαση των πλεονεκτημάτων της. Αποτελεί πλέον σημαντικό εργαλείο για έναν εκπαιδευτικό ο οποίος για ποικίλους λόγους δεν έχει άμεση δυνατότητα σχετικά με τη διοργάνωση επίσκεψης σε μουσείο. Τέλος, γίνεται σημαντική αναφορά στην ένταξη και χρήση των νέων τεχνολογιών. Είναι απαραίτητες τόσο για τον δάσκαλο, όσο για τον μαθητή, ο οποίος σίγουρα θα

ωφεληθεί μέσα από την δημιουργική διδασκαλία. Επομένως, το βιβλίο του δασκάλου έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα για τη διδασκαλία του κάθε μαθήματος και καλό είναι, ο εκπαιδευτικός να έχει μελετήσει πριν την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Παρ' όλη την καθοδήγηση που προσφέρεται από τα σχολικά εγχειρίδια και το Αναλυτικό Πρόγραμμα κάθε εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να εμπλουτίσει τη διδασκαλία του με προσωπικό υλικό που έχει δημιουργήσει. Το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας δίνει μεγαλύτερη ευελιξία από άλλα καθώς υπάρχει πληθώρα πληροφοριών που δύνανται να διανθίσουν το μάθημα. Ακόμα, η διδασκαλία του, μπορεί να γίνει με ποικίλες μεθόδους ενώ υπάρχει πληθώρα ασκήσεων – δραστηριοτήτων. Σημαντικό ρόλο στην αφομοίωση των παρεχόμενων γνώσεων διαδραματίζει η χρήση εποπτικών μέσων. Βασικό και αναπόσπαστο μέσο, αναμφίβολα, αποτελεί ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και το διαδίκτυο. Συμπερασματικά, μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε, κάθε δάσκαλος έχει την ευκαιρία να είναι δημιουργικός, δηλαδή να ξεφύγει της παραδοσιακής δασκαλοκεντρικής διδασκαλίας και να εκμεταλλευτεί τη διαθεματικότητα προς όφελος των μαθητών του σύμφωνα πάντοτε με το Αναλυτικό Πρόγραμμα.

1.2 Θεωρητικό πλαίσιο των Αναλυτικών Προγραμμάτων της Ιστορίας της Γ' Δημοτικού

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών στο μάθημα της Ιστορίας ξεκινά με την τάξη της Γ' Δημοτικού. Οι δύο άξονες που έχουν οριστεί να διδαχθούν είναι: «Μυθολογία» και «Προϊστορία και Πρωτοϊστορία». Έπειτα, διατυπώνονται οι σκοποί και οι στόχοι ενώ παράλληλα με κάθε ενότητα τονίζονται οι ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τις θεματικές ενότητες που υπάρχουν προτείνονται ανάλογες ενδεικτικές δραστηριότητες. Σημαντική είναι η επισήμανση του διατιθέμενου χρόνου που προτείνεται για την ανάλογη θεματική ενότητα. Τέλος, αφού γίνει σύνοψη των συνολικών διδακτικών ενοτήτων παρατίθενται ενδεικτικά διαθεματικά σχέδια εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, το Αναλυτικό Πρόγραμμα ξεκινά με τους ειδικούς σκοπούς του μαθήματος της Ιστορίας οι οποίοι είναι κοινοί για όλες τις τάξεις του Δημοτικού. Τονίζεται ότι μέσα από το μάθημα επιδιώκεται η επαφή των μαθητών με σημαντικούς ελληνικούς μύθους ιδίως αυτών που έχουν παγκόσμια απήχηση δηλαδή

της Οδύσσειας και της Ιλιάδας. Ξεκινώντας από τις μικρές τάξεις είναι σημαντική η κατάκτηση βασικών ιστορικών εννοιών, καθώς αποτελεί θεμέλιο για την κατανόηση του μαθήματος ούτως ώστε μετέπειτα, οι μαθητές να είναι σε θέση να καταλήγουν σε δυνητικές γενικεύσεις. Μεγάλη βαρύτητα έχει επίσης και η εκμάθηση σημαντικών ιστορικών γεγονότων και εξελίξεων, πρωτίστως της Ελλάδας και δευτερευόντως άλλων πολιτισμών, καθώς και η συσχέτιση μεταξύ τους. Βιωματικά, πρέπει οι μαθητές να κατανοήσουν την αλλαγή στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων στο πέρασμα των χρόνων, συγκρίνοντας τη δική τους καθημερινότητα και τις ανάγκες τους με αυτές των ατόμων παλαιότερων χρόνων. Παρόλη τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν τα παιδιά, πρέπει να κατακτήσουν την έννοια του χρόνου και να μάθουν να χρησιμοποιούν την σχετική ορολογία. Ακόμα, σταδιακά, οφείλουν να εξοικειωθούν με την ορολογία της ιστορικής επιστήμης και να κατακτήσουν το αντίστοιχο λεξιλόγιο, τόσο στον γραπτό, όσο και στον προφορικό λόγο. Ένας αδιαμφισβήτητος παράγοντας που οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν ότι επηρεάζει την ιστορική εξέλιξη ενός τόπου είναι η σπουδαία – στρατηγική γεωγραφική του θέση. Η ενημέρωση - πληροφόρηση σχετικά με τις διαφορές μεταξύ των λαών που μελετούν είναι αρκετά σημαντική. Πιο συγκεκριμένα, οι διαφορές αυτές πρέπει να τονιστούν σε ποικίλους τομείς όπως στον κοινωνικό, πολιτιστικό, θρησκευτικό και εθνικό. Εκτός από τις διαφορές των λαών που πρέπει να γνωρίζουν είναι ακόμα πιο ουσιαστικό να κατανοήσουν και να αποδεχτούν τις διαφορές αυτές ως θεμελιώδες δικαίωμα όλων των ανθρώπων σε μια δημοκρατική κοινωνία. Επίσης, το παραπάνω αποτελεί θετικό παράγοντα εξέλιξης της κοινωνίας και χωρίς αυτό υπάρχει κώλυμα στην πρόοδό της. Μέσα από το μάθημα της ιστορίας καλλιεργείται η εθνική συνείδηση των παιδιών και γνωρίζουν πως να αγαπούν την χώρα τους διατηρώντας παράλληλα ειρηνική διάθεση, αγαστή επικοινωνία και αλληλεγγύη με τους γειτονικούς λαούς. Ακόμα, με τη διδασκαλία του συγκεκριμένου γνωστικού αντικείμενου οι μαθητές γνωρίζουν τα πιστεύω, τις ιδέες και τη στάση που κράτησαν σημαντικά πρόσωπα κατά τη διάρκεια της ιστορικής τους πορείας. Σπουδαία και ιδανική κατάκτηση των μαθητών είναι να δύνανται να απαντούν σε ερωτήσεις σχετικές με την ύλη που έχουν διδαχθεί αλλά και να θέτουν ερωτήματα που τους απασχολούν. Μια ικανότητα που μπορούν να αποκτήσουν είναι η σωστή διαχείριση των ιστορικών πληροφοριών. Αρχικά πρέπει να βρίσκουν, έπειτα να επιλέγουν και στη συνέχεια να οργανώνουν όλες τις πληροφορίες που έχουν αντλήσει από πληθώρα πηγών χρησιμοποιώντας τα μέσα που διαθέτουν και στο τέλος να ανακοινώνουν απλά

ιστορικά θέματα. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να βοηθήσει τους μαθητές να εξασκηθούν στην οργάνωση και ανακοίνωση της ιστορικής τους άποψης και γνώσης τόσο στον γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο. Μαζί με τα υπόλοιπα, επιδιώκεται η έγερση του ενδιαφέροντος για την ενασχόληση με την ιστορία του τόπου των μαθητών και η ένταξή της στον γενικότερο εθνικό ιστορικό χώρο. Τέλος, επιχειρείται οι μαθητές να σχηματίζουν προσωπική, τεκμηριωμένη άποψη και υπεύθυνη στάση για όλα τα ζητήματα (κοινωνικά, εθνικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, ευρωπαϊκά, παγκόσμια) που απασχολούν γενικότερα όσο αυτό είναι δυνατό.

Έπειτα από την γενική διατύπωση των σκοπών του μαθήματος της Ιστορίας ακολουθούν οι πιο ειδικοί στόχοι. Για κάθε μάθημα ξεχωριστά, διατυπώνεται ένας στόχος που πρέπει να επιτευχθεί με την διδασκαλία του. Αντίστοιχα προτείνεται και μια ενδεικτική δραστηριότητα η οποία δρα συμπληρωματικά με το κυρίως μάθημα για την κατανόησή του και αφομοίωση των βασικών εννοιών – γνώσεων. Ακόμα, στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας ορίζεται ο χρόνος μέσα στον οποίο πρέπει να ολοκληρωθεί η παράδοσή της. Με αυτόν τον τρόπο ο εκπαιδευτικός μπορεί με μεγαλύτερη ευκολία να οργανώσει τη διδασκαλία του και να μη ξεφύγει από τα χρονικά όρια περάτωσης του μαθήματος. Στο τέλος του Αναλυτικού Προγράμματος παρουσιάζονται δύο ενδεικτικά διαθεματικά σχέδια εργασίας τα οποία μπορούν να αντικαταστήσουν ορισμένες προτεινόμενες δραστηριότητες. Πρόσθετα σημειώνεται, ότι τα συγκεκριμένα σχέδια εργασίας για να υλοποιηθούν χρειάζονται 10% του συνολικού διδακτικού χρόνου που αφιερώνεται για τη διδασκαλία του μαθήματος.

Ο εκπαιδευτικός σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα φαίνεται να έχει την άνεση να πραγματοποιήσει δραστηριότητες της επιλογής του λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των μαθητών του. Η διαθεματικότητα ενισχύεται με τις προτεινόμενες δραστηριότητες έχοντας ως βάση την διδασκόμενη ύλη. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να συνδέσουν τις νέες γνώσεις με άλλα γνωστικά αντικείμενα και να κατανοήσουν με μεγαλύτερη ευκολία την αναγκαιότητα όσων μαθαίνουν. Σχετικά με τις ώρες διδασκαλίας του κάθε μαθήματος, να σημειωθεί ότι επαρκούν για να ολοκληρωθεί η παράδοση της διδακτέας ύλης και να γίνουν επαναλήψεις ή πρόσθετες δραστηριότητες. Ο εκπαιδευτικός έχει την άνεση να αφιερώσει περισσότερες διδακτικές ώρες από αυτές που προτείνονται εφόσον κρίνεται αναγκαίο ή υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τα παιδιά ή κάποια δυσκολία, σχετικά με την κατανόηση του μαθήματος.

Παρόλα τα θετικά που προσφέρει η δομή του Αναλυτικού Προγράμματος υπάρχουν ορισμένες πρακτικές δυσκολίες. Η συγγραφική ομάδα, στην πρώτη θεματική ενότητα ξεκινά με τη δημιουργία του κόσμου. Οι μαθητές, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους, δεν μπορούν να το κατανοήσουν. Παρουσιάζονται πολλά ονόματα και οι μεταξύ τους σχέσεις δεν γίνονται εύκολα αντιληπτές, αν ο δάσκαλος δεν κάνει διάγραμμα στον πίνακα. Η ιστορία είναι νέο μάθημα για τα παιδιά της Γ' Δημοτικού και με τη συγκεκριμένη αρχική εντύπωση ίσως δημιουργήσουν αρνητική εικόνα για αυτό το γνωστικό αντικείμενο. Ακόμα, η νέα ορολογία και οι έννοιες που εισάγονται προκαλούν σύγχυση στα παιδιά και δεν τα βοηθά αφενός να κατανοήσουν και αφετέρου να εκφραστούν. Η χρήση των ιστορικών όρων είναι αναπόσπαστη από το μάθημα της Ιστορίας και γι' αυτό θα έπρεπε να αφιερωθεί περισσότερος εισαγωγικός χρόνος και σταδιακή μετάβαση στη μυθολογία. Οι παραπάνω δυσκολίες οδηγούν τον εκπαιδευτικό σε εύρεση νέων τρόπων για την παρουσίαση του μαθήματος και αποσαφήνιση των όρων που είναι δυσνόητοι. Αποθαρρυντικό για τους μικρούς μαθητές είναι τα μεγάλα και πυκνογραμμένα κείμενα και η εν γένει εικόνα του βιβλίου που δεν είναι ελκυστική για τους μικρούς αναγνώστες και ερευνητές. Ιδανικά, οι πληροφορίες θα μπορούσαν να δίνονται λιγότερο συμπυκνωμένες και τα κείμενα, με αυτόν τον τρόπο, θα ήταν πιο φιλικά στα παιδιά. Συμπληρωματικά στο παραπάνω σχόλιο θα δρούσε η εικονογράφηση η οποία αν ήταν πιο προσεκτική και καλλιτεχνικά άρτια, θα δρούσε συμπληρωματικά στην κατανόηση του κειμένου. Ιδανικά, θα ήταν χρήσιμη η δημιουργία βίντεο από το Υπουργείο Παιδείας με την παρουσίαση των μαθημάτων. Τα παιδιά καλούνται να συνδυάσουν το μάθημα με τα παραμύθια που τους είναι γνώριμα και η χρήση των εποπτικών μέσων (νέα τεχνολογία) που τους είναι εξίσου οικεία παρουσιάζονται από τη μεριά του δασκάλου ως μέσα ενεργοποίησης του ενδιαφέροντός τους. Με αυτόν τον τρόπο απ' τη μια πλευρά οι μαθητές μπορούν να προσεγγίσουν το διδακτικό αντικείμενο της ιστορίας πιο ευχάριστα και απ' την άλλη το έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να επιτευχθεί με μεγαλύτερη ευκολία.

1.3 Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας στη διδασκαλία της Ιστορίας

Τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη και καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης – δημιουργικότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν σε κάθε γνωστικό αντικείμενο και με σωστή καθοδήγηση να βοηθήσουν τους μαθητές τους να εξελίξουν αυτήν την ικανότητα. Το ίδιο ισχύει ασφαλώς και για το μάθημα της Ιστορίας, ιδίως της Γ' δημοτικού καθώς είναι νέα εμπειρία για τα παιδιά. Πέραν όμως της ανάπτυξης της δημιουργικής σκέψης των μαθητών οι εκπαιδευτικοί πρέπει πρώτα οι ίδιοι να είναι δημιουργικοί στη διδασκαλία τους, για ποικίλους λόγους.

Για να επιτευχθεί ο ανωτέρω στόχος, πρέπει αρχικά να αποσαφηνιστεί ο όρος «δημιουργικότητα». Αρκετοί επιστήμονες έχουν διατυπώσει ορισμούς για την έννοια αυτή, ο καθένας όμως από τη δική του οπτική γωνία και κριτική σκέψη κάτι που επιβεβαιώνει ο Grey Davis λέγοντας πως *«Υπάρχουν περίπου τόσοι ορισμοί, θεωρίες και ιδέες για την δημιουργικότητα, όσοι οι άνθρωποι που έχουν γράψει τις ιδέες τους σε ένα κομμάτι χαρτί»* (Davis, 2000). Μια περιεκτική τοποθέτηση είναι αυτή του ψυχολόγου P.E. Vernon σύμφωνα με τον οποίο η δημιουργικότητα ορίζεται ως *«η ικανότητα του ατόμου να παράγει νέες ή πρωτότυπες ιδέες, να έχει εννοήσεις, να μετασχηματίζει και να ανακαλύπτει, να κατασκευάζει αντικείμενα, τα οποία αναγνωρίζονται από τους ειδικούς ότι έχουν ξεχωριστή επιστημονική, αισθητική, κοινωνική ή τεχνολογική αξία. Βασικό κριτήριο αξιολόγησης ενός πονήματος ως «δημιουργικού» είναι η καινοτομία, αλλά απαιτείται, επίσης, να είναι χρήσιμο και αποδεκτό, ακόμη και αν η αξία του μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου»*. (Vernon, 1989, σελ.94). Έχοντας κριτήριο αυτήν την οπτική, ο εκπαιδευτικός, για να χαρακτηριστεί «δημιουργικός» πρέπει να έχει την ικανότητα να ανακαλύπτει τρόπους διδασκαλίας (είτε νέους, είτε διαφοροποιημένους παλιούς) οι οποίοι μέσα από την πραγμάτωσή τους θα έχουν θετικά αποτελέσματα στην πρόοδο των μαθητών του. Εάν η παραπάνω τοποθέτηση εξεταστεί από την πλευρά του μαθητή, θα ορίζονταν «δημιουργικός», κάποιος ο οποίος έχει τη δυνατότητα να σκέφτεται εναλλακτικές και ξεχωριστές ιδέες, οι οποίες παράλληλα είναι ωφέλιμες για τον ίδιο αλλά και για τους γύρω του.

Ενδιαφέρουσα είναι η θεωρία των Robert J. Sternberg και Todd Lubart. Σύμφωνα με τη μελέτη τους, η δημιουργικότητα είναι σε ένα ευρύ κομμάτι μια

απόφαση, την οποία, όποιος την έχει, την «αγοράζει» φτηνά και την «πουλάει» ακριβά μέσα στον κόσμο των ιδεών. Ο δημιουργικός άνθρωπος, όταν πρώτο-παρουσιάζει την ιδέα του μπορεί να μην εκτιμηθεί στην αρχή από τους υπόλοιπους και κατά συνέπεια να μειωθεί η αξία της. Κάποια στιγμή όμως που θα αρχίσει να γίνεται αποδεκτή από το σύνολο, η ιδέα αυτή θα αποκτήσει μεγάλη αξία και ο δημιουργικός άνθρωπος θα συνεχίσει να «παράγει» νέες αντίστοιχες, αλλά σε άλλους τομείς. Κατά καιρούς στον κλάδο της εκπαίδευσης έχουν απορριφτεί νέες ιδέες αλλά μετά από χρόνια, όταν εφαρμόστηκαν εκτιμήθηκαν ιδιαίτερα. Το 1993 ο Robert J. Sternberg και ο Todd Lubart συμπεραίνουν πως η δημιουργικότητα είναι η ικανότητα παραγωγής έργου το οποίο είναι συγχρόνως πρωτοποριακό (αυθεντικό, απροσδόκητο) και κατάλληλο (χρήσιμο για τους περιορισμούς των εργασιών).

Μια λακωνική και συγχρόνως αρκετά περιεκτική διατύπωση του όρου «δημιουργικότητα» είναι αυτή της συγγραφέως Anna Craft σύμφωνα με την οποία είναι «η γένεση νέων ιδεών» (Craft, 2005, σελ.19). Όπως αναφέρει η ίδια η παραπάνω γενική ερμηνεία μπορεί σύμφωνα με τον καθένα να γίνει πιο συγκεκριμένη εστιάζοντας σε διαφορετικό κριτήριο κάθε φορά. Επομένως, ορισμένες φορές δίνεται έμφαση στην ιδέα ή στο άτομο κι άλλες στην επίδραση δηλαδή στο αντίκτυπο που έχει στους υπόλοιπους.

Ο συγγραφέας, και όχι μόνο, Τζιάνι Ροντάρι (1994:206) εντάσσει τον όρο «δημιουργικότητα» σε ένα ιδιαίτερο εννοιολογικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στον δημιουργικό νου λέγοντας πως *«Η “δημιουργικότητα” είναι συνώνυμο της “αποκλίνουσας σκέψης”, αυτής που έχει την ικανότητα να σπάει συνεχώς τα σχήματα της εμπειρίας. Είναι “δημιουργικό” ένα μυαλό που πάντα δουλεύει, που πάντα ρωτάει, που ανακαλύπτει προβλήματα εκεί που οι άλλοι βρίσκουν ικανοποιητικές απαντήσεις, που νιώθει άνετα σε ρευστές καταστάσεις, που διαθέτει κρίση αυτόνομη και ανεξάρτητη, που αρνείται το τυποποιημένο, που καταπιάνεται απ’ την αρχή με τα πράγματα και τις έννοιες, χωρίς να εμποδίζεται από κομφορμισμούς. Όλες αυτές οι ιδιότητες εκδηλώνονται στη διαδικασία της δημιουργίας. Κι αυτή... έχει έναν χαρακτήρα ψυχαγωγικό. Πάντοτε»*. Με την παραπάνω τοποθέτηση προκύπτει το συμπέρασμα πως είτε ένα ανήσυχο πνευματικά παιδί είτε ένας ανήσυχος πνευματικά δάσκαλος παλεύει κάθε φορά για να ανακαλύψει κάτι νέο και όλο αυτό βασίζεται στη δημιουργικότητά του. Η άρνηση αποδοχής ενός συγκεκριμένου καλουπιού το οποίο ορίζεται από την κοινωνία ως αποδεκτό μπορεί να μην ικανοποιεί το δημιουργικό

άτομο και αυτό είναι μια στάση συμπεριφοράς η οποία το βοηθάει να αναπτύσσει και να εξελίξει τη δημιουργική του σκέψη.

Γνωστή και ιδιαίτερα αξιόλογη είναι η θεωρία του JP Guilford. Σύμφωνα με αυτή η σκέψη χωρίζεται σε αποκλίνουσα (divergent thinking) και συγκλίνουσα (convergent thinking). Η πρώτη, η οποία ταυτίζεται με τη δημιουργικότητα αφορά την άντληση πληροφοριών, στοιχείων και ιδεών από ποικίλους τομείς και κλάδους με σκοπό την καλύτερη κατανόηση του κόσμου. Έτσι, ο δημιουργικός άνθρωπος βρίσκει διεξόδους και λύσεις σε προβλήματα ή γενικότερα ζητήματα μέσα από πολλαπλές απαντήσεις. Η συγκλίνουσα νόηση βασίζεται στη λογική και πιο συγκεκριμένα στην εύρεση μιας σωστής, κοινής λύσης και κατά συνέπεια αποδεκτής από το σύνολο. Μετά από αυτόν τον διαχωρισμό καταλήγει στο συμπέρασμα πως «η δημιουργικότητα καλύπτει τις πιο χαρακτηριστικές ικανότητες των δημιουργικών ατόμων που καθορίζουν την πιθανότητα για ένα άτομο να εκφράσει δημιουργική συμπεριφορά, η οποία εκδηλώνεται με εφευρετικότητα, σύνθεση και σχεδιασμό (Guilford, 1967).

Είναι ενδιαφέρουσα η οπτική εξέτασης του όρου «δημιουργικότητα» από την σκοπιά της επιστήμης της Ψυχολογίας. Σύμφωνα με τον κλάδο αυτό πρόκειται για «τη γνωστικά οργανωμένη αλλά ευέλικτη και συχνά πολύπλοκη νοητική διεργασία που διακρίνεται για την πρωτότυπη, περίτεχνη και μη αναπαραγόμενη επεξεργασία γνωστικών στοιχείων και σχημάτων σκέψης, η οποία καταλήγει συνήθως στην παραγωγή ασυνήθιστων και μοναδικών προϊόντων τουλάχιστον για το δημιουργό τους. Η πρωτοτυπία και η μοναδικότητα της απάντησης, η ευαισθησία στον εντοπισμό προβλημάτων, η ευελιξία και η ευχέρεια σκέψης, η έκθεση σε ρίσκα, η ανοχή σε διαφορούμενες καταστάσεις, οι ευέλικτοι, τυχαίοι και ετερογενείς συνδυασμοί, είναι μερικά από τα γνωρίσματα της δημιουργικής προσωπικότητας» (Κούσουλας, 2001 και Κατσίκη – Γκίβαλου, 2001:22). Ο ορισμός αυτός εμπερικλείει όλα τα χαρακτηριστικά που κάθε εκπαιδευτικός πρέπει με τον τρόπο του να καλλιεργήσει στους μαθητές του και στη συνέχεια να τα ενισχύσει. Με την παροχή κινήτρων και την προβολή των ιδεών των δημιουργικών μαθητών ενισχύεται η μοναδικότητα της νοητικής τους πορείας και κατ' επέκταση η ικανότητα – χάρισμα της δημιουργικότητας.

Εφόσον έχει οριστεί επαρκώς η έννοια της «δημιουργικότητας» σειρά έχει ο όρος «διδασκαλία». Εκτός του τομέα της εκπαίδευσης η έννοια «διδασκαλία»

χρησιμοποιείται σε πολλούς κλάδους και κατά βάση εννοείται η επίδειξη ή μετάδοση μιας τεχνικής ή γνώσης.

Σύμφωνα με την Νεωτερική αντίληψη η οποία χρονολογικά οριοθετείται κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα δίνει στη διδασκαλία την εναρκτήρια πορεία της. Πρόκειται για την περίοδο του Διαφωτισμού όπου οι άνθρωποι επιζητούσαν την αλήθεια και την μόρφωση. Η γνώση ήταν θησαυρός για όποιον την είχε και η προσωπική μόρφωση θεωρούνταν μεγάλο αγαθό το οποίο έπρεπε να έχει ο καθένας. Έτσι, η διδασκαλία είναι μια συστηματική και μεθοδευμένη δραστηριότητα κατά την οποία ο εκπαιδευτικός λειτουργεί σύμφωνα με προκαθορισμένους σκοπούς και περιεχόμενα και με τη χρήση εργαλείων και τεχνικών προσπαθεί να επηρεάσει κοινωνικά, ψυχολογικά, νοητικά και πολιτισμικά τον μαθητή σε συγκεκριμένη κατεύθυνση (Κοσσυβάκη, 2006). Επομένως, ο ρόλος του μαθητή είναι να είναι ένας παθητικός δέκτης ο οποίος δέχεται αφιλτράριστα οτιδήποτε του μεταφέρουν ως σωστό και αποδεκτό ενώ η μέθοδος διδασκαλίας δεν είναι άλλη απ' τη δασκαλοκεντρική.

Αντίθετα με την Νεωτερική αντίληψη η Σύγχρονη Μετανεωτερική ορίζει τη διδασκαλία ως ένα επικοινωνιακό γεγονός, όπου εκπαιδευτικοί και μαθητές επιχειρούν να οργανώσουν και να διεξαγάγουν διαδικασίες που έχουν στόχο την απόκτηση, τροποποίηση και αποδόμηση αντιλήψεων, στάσεων και πρακτικών μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα, σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον που επιτρέπει τη συμμετοχή, την επιλογή και την απόφαση (Κοσσυβάκη, 2006). Ο ρόλος τόσο του μαθητή όσο και του εκπαιδευτικού αλλάζει άρδην συγκριτικά με την Νεωτερική αντίληψη. Ο εκπαιδευτικός οφείλει με τη χρήση διάφορων μέσων να βοηθήσει τον μαθητή σε κάθε επίπεδο. Πλέον ο μαθητής έχει ενεργό ρόλο στην πορεία της διδασκαλίας, συμμετέχει, επικοινωνεί και αλληλεπιδρά με όσους συμβάλλουν στην μαθησιακή διαδικασία και κατά συνέπεια παύει να είναι ένας παθητικός δέκτης. Στόχος είναι η ενσωμάτωση των βιωμάτων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων, πεποιθήσεων, απόψεων και γενικότερων χαρακτηριστικών του μαθητευόμενου ούτως ώστε να διαμορφωθεί κατάλληλα και ανάλογα το εκπαιδευτικό πλάνο. Ως αποτέλεσμα και γενικότερος σκοπός είναι η δημιουργία σκεπτόμενων όντων με πολύπλευρη μάθηση τα οποία θα έχουν κατακτήσει όχι μόνο γνωστικές δεξιότητες αλλά και δεξιότητες συνεργασίας, ελεύθερης έκφρασης, διαχείρισης καταστάσεων, αποδοχής και σεβασμού. Για να επιτευχθεί το παραπάνω, ο δάσκαλος με τη σειρά του οφείλει να παραμερίσει την δασκαλοκεντρική - παραδοσιακή μέθοδο και ως «πρωταγωνιστή» να

τοποθετήσει τον μαθητή μέσα από τον οποίο θα στηρίξει όλη την εκπαιδευτική διαδικασία σε συνεργασία πάντοτε με αυτόν.

Σύμφωνα με τον γλωσσολόγο Γεώργιο Μπαμπινιώτη, η λέξη «διδασκαλία» ορίζεται με τρεις τρόπους. Σύμφωνα με τον πρώτο πρόκειται για τη «διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων από τον δάσκαλο στον μαθητή» (Μπαμπινιώτης, 1998). Επιπλέον, αναφέρει ορισμένους από τους τρόπους όπως *εποπτική, υποδειγματική, συστηματική, με ηλεκτρονικούς υπολογιστές* και μέρη στα οποία μπορεί να λάβει χώρα. Σχετικά με τη δεύτερη εκδοχή, διδασκαλία είναι «η υπόδειξη αυτού που θεωρείται σωστό ή που πρέπει να γίνει», ενώ στην τρίτη «το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας» (Μπαμπινιώτης, 1998). Φαίνεται ο πρώτος ορισμός να συγγενεύει περισσότερο με την παραδοσιακή διδασκαλία που γίνεται στα σχολεία. Παρ' όλα αυτά με μια δεύτερη ματιά, ισχύουν και οι άλλοι δύο σε λιγότερο βαθμό, καθώς η μετάδοση γνώσεων είναι το βασικότερο μέλημα των εκπαιδευτικών.

Έπειτα από εκτενή οριοθέτηση των όρων «δημιουργικότητα» και «διδασκαλία» σειρά έχει η σύνδεσή τους. Αυτό το γνωστικό αντικείμενο τα τελευταία χρόνια με την πρόοδο της τεχνολογίας και τις νέες παιδαγωγικές μεθόδους άρχισε να έχει μια διαφορετική αντιμετώπιση από τους μαθητές. Τα παλαιότερα χρόνια ο τρόπος διδασκαλίας ήταν μονότονος και κλασικός. Πλέον με την εισαγωγή νέων δεδομένων στην εκπαιδευτική διαδικασία (διαθεματικότητα, νέες τεχνολογίες κ.α.) είναι κάποιοι παράγοντες οι οποίοι έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη της δημιουργικής διδασκαλίας και της δημιουργικής σκέψης - ικανότητας των μαθητών.

Ενώ υπάρχουν πολλές και σημαντικές ευκαιρίες ενδυνάμωσης της σχέσης των μαθητών με το μάθημα της Ιστορίας, ένας σημαντικός παράγοντας εξαιτίας του οποίου παύει να είναι δημιουργικό και εμποδίζει τα παιδιά να διευρύνουν το χαρακτηριστικό αυτό είναι το ότι πλήττουν. Το μειωμένο ενδιαφέρον για το περιεχόμενο που διδάσκονται πηγάζει από τα αδύναμα και μη ισχυρά ερεθίσματα που παρέχονται με συνέπεια να υπάρχει αδιαφορία και μειωμένη προσοχή. Οι ασκήσεις αντί να δράσουν ενισχυτικά στο μάθημα έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα και δεν είναι ικανές να προκαλέσουν το ενδιαφέρον αποδυναμώνοντας έτσι το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα.

Οι εκπαιδευτικοί δυστυχώς έχουν μερίδιο ευθύνης για την αδιαφορία των μαθητών και κατά συνέπεια τη μη δημιουργική αντιμετώπιση του μαθήματος της Ιστορίας. Η έντονη προσκόλληση στις παλιές δασκαλοκεντρικές μεθόδους πλέον δεν

έχει ουσιαστική ανταπόκριση και τα παιδιά κουράζονται και βαριούνται. Η στεία αποστήθιση και απομνημόνευση πληροφοριών χωρίς την αντίστοιχη κατανόηση προκαλεί πίεση, σύγχυση και αρνητικά συναισθήματα για το μάθημα. Πρόσθετα, η έλλειψη κατάρτισης των παλαιών δασκάλων κατά βάση δημιουργεί χάσμα μεταξύ των ιδίων, των μαθητών και των σχολικών εγχειριδίων. Οι νέες μέθοδοι διδασκαλίας, αποδεδειγμένα, έχουν θαυμάσια αποτελέσματα τόσο στην πρόοδο όσο και στην πρόκληση ενδιαφέροντος των παιδιών προς το αντίστοιχο γνωστικό αντικείμενο. Χωρίς τις απαραίτητες γνώσεις το εκπαιδευτικό προσωπικό δεν μπορεί να πετύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα σε μια κοινωνία που τα νέα άτομα έχουν την ανάγκη να γνωρίσουν τις ιστορικές τους ρίζες αλλά και να «ζήσουν» τη γνώση. Αυτό μπορεί να γίνει με την αρωγή των νέων τεχνολογιών, με ευφάνταστες δραστηριότητες με συχνές και ουσιαστικές, διαδραστικές και δημιουργικές επισκέψεις σε μουσεία.

Απ' την άλλη, οι μέθοδοι αξιολόγησης – βαθμολόγησης των μαθητών έχουν μείνει ίδιες, εντείνοντας την πίεση και το άγχος των παιδιών. Η εξέταση γίνεται συνήθως προφορικά ή γραπτά με ένα τυποποιημένο διαγώνισμα, χωρίς να δοθεί ουσιαστική αξία στην ουσία του μαθήματος η οποία είναι η διερεύνηση του παρελθόντος με χρήσιμα συμπεράσματα για το παρόν και η δημιουργία ενδιαφέροντος γι' αυτό.

Τα Προγράμματα Σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια εντείνουν εν μέρει το προαναφερθέν πρόβλημα. Όσο τα χρόνια περνάνε και τα παιδιά ζουν σε μια κοινωνία που συνεχώς εξελίσσεται, τα σχολικά εγχειρίδια παραμένουν ίδια. Το γεγονός ότι υπάρχει μόνο ένα βιβλίο για τη διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας, στερεί από τα παιδιά την ευκαιρία να συγκρίνουν ποικίλες απόψεις, να αποκρυσταλλώσουν μια πολύπλευρη γνώση, να προβληματιστούν και τελικά να αποκτήσουν ολοκληρωμένη ιστορική άποψη.

Το Πρόγραμμα Σπουδών θέτει το πλαίσιο και τα όρια για την εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί, δεν έχουν τη δυνατότητα να ξεφύγουν ιδιαίτερα από αυτό και να διαφοροποιήσουν με δημιουργικό τρόπο τη διδασκαλία τους. Η παραπάνω ευκαιρία διαφοροποίησης προβλέπεται, αλλά σε μικρό βαθμό και κατά συνέπεια για μικρό χρονικό διάστημα. Αν ληφθεί υπ' όψιν και η ολοκλήρωση της διδακτέας ύλης, τότε δημιουργείται πίεση στους εκπαιδευτικούς. Μια άλλη παράμετρος που δε λαμβάνεται σοβαρά στο Π.Σ., είναι η ιδιαιτερότητα της κάθε τάξης, ανάλογα με τις ιδιαίτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές, δεδομένου ότι μια τάξη είναι ζωντανό υλικό και επηρεάζεται από τις εκάστοτε

συνθήκες (πανδημία, καιρικά φαινόμενα, θάνατος αγαπημένων προσώπων). Όλα αυτά είναι ψηφίδες στο μωσαϊκό που συνθέτουν τη δυναμική μιας τάξης και διαφοροποιούν την εκπαιδευτική διαδικασία από μέρα σε μέρα κι από τόπο σε τόπο. Επομένως, οι ώρες διδασκαλίας δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και πολλές φορές λόγω απρόοπτων καταστάσεων οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν την δυνατότητα να ακολουθήσουν ό,τι προβλέπεται.

Τα παραπάνω αίτια τα οποία ευθύνονται για την απουσία της δημιουργικότητας στο μάθημα της Ιστορίας πιστοποιεί μια έρευνα, σύμφωνα με την οποία, όταν τα παιδιά ρωτήθηκαν σχετικά με τα αίτια πλήξης την ώρα της διδασκαλίας του συγκεκριμένου μαθήματος, συμπεραίνεται ότι οι κυριότεροι λόγοι είναι η ίδια η φύση του γνωστικού αντικειμένου, το σχολικό εγχειρίδιο, το περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά της διδασκαλίας (Παραφέστα, 2018). Στην ίδια έρευνα οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το θέμα αυτό δε διαφέρουν ιδιαίτερα από αυτές των μαθητών τους. Το εκπαιδευτικό σύστημα, ο σύγχρονος τρόπος ζωής, τα χαρακτηριστικά της διδασκαλίας, το περιεχόμενο, ο ίδιος ο εκπαιδευτικός και η φύση του γνωστικού αντικειμένου είναι οι λόγοι που εντόπισαν οι δάσκαλοι (Παραφέστα, 2018).

Η πλήξη των μαθητών στο μάθημα της Ιστορίας μπορεί με την υιοθέτηση της δημιουργικότητας να περιοριστεί. Τα παιδιά αρέσκονται στις πρωτότυπες και διαφορετικές μεθόδους, καθώς κεντρίζεται το ενδιαφέρον τους και εξάπτεται η περιέργειά τους, ενώ η δίψα για γνώση μεγαλώνει. Εάν η παρουσίαση – διδασκαλία ενός μαθήματος γίνει για παράδειγμα με παιχνίδι ρόλων, το «κοινό» θα μείνει προσηλωμένο και η βιωματική μάθηση θα δράσει πιο έντονα. Εφόσον ο δάσκαλος γίνει πιο δημιουργικός θα δώσει το παράδειγμα στα παιδιά για να γίνουν κι εκείνα. Η φαντασία τους είναι μεγάλη και σε συνδυασμό με την ορθή χρήση των τεχνολογικών μέσων μπορούν να πετύχουν πολλά, μα πάνω απ' όλα να μάθουν δημιουργικά. Στις μικρές ηλικιακές ομάδες, το περιθώριο για καλλιέργεια νέων ικανοτήτων είναι μεγαλύτερο και γι' αυτόν τον λόγο ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιτύχει την ανάπτυξη της δημιουργικότητας στον κάθε μαθητή κι εκείνος με την σειρά του να ξεδιπλώσει τις ιδέες που έχει. Το μάθημα της Ιστορίας ευνοεί την επίτευξη του στόχου αυτού καθώς υπάρχει πληθώρα μεθόδων - τρόπων για να διδαχθεί μια ενότητα. Από τη μεριά του ο μαθητής ενδέχεται να αναπτύξει δικές του τεχνικές για να κατακτήσει τις νέες γνώσεις και ασφαλώς μπορεί να προτείνει ιδέες στον εκπαιδευτικό για τη διδασκαλία επόμενου μαθήματος. Οι ιδέες του δασκάλου μπορεί να «εμπνεύσουν»

τον μαθητή και το αντίστροφο, ενώ παράλληλα η δημιουργικότητα καλλιεργείται και ο στόχος που είναι η κατάκτηση της γνώσης επιτυγχάνεται.

1.4 Η εμπλοκή της Δημιουργικής Γραφής στο ήδη υπάρχον Πρόγραμμα Σπουδών

Για να μελετηθεί η εμπλοκή της Δημιουργικής Γραφής στο Πρόγραμμα Σπουδών πρέπει να δοθεί ένας πρώτος ορισμός, καθώς σε επόμενο κεφάλαιο θα εξεταστεί εκτενέστερα. Η Δημιουργική Γραφή είναι μια πολύσημη έννοια, «εμπεριέχει στην ευρεία της σημασία και το σύνολο των διαφόρων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών (λογοτεχνικών) δεξιοτήτων» (Καρακίτσιος 2012: 1).

Ως τομέας στην Ελλάδα η Δημιουργική Γραφή άρχισε να αναπτύσσεται τις τελευταίες δεκαετίες. Στον πανεπιστημιακό κλάδο έχει ενταχθεί και αποκτήσει ισχυρό χαρακτήρα καθώς συνεχίζει να αναπτύσσεται. Στα σχολικά Αναλυτικά Προγράμματα η ένταξή της ξεκινά το 2011 από τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο μάθημα της Λογοτεχνίας και του project της Α' Λυκείου. Για τους εκπαιδευτικούς παρέχεται ανάλογη καθοδήγηση ενώ οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με έναν νέο τομέα μέσω των δραστηριοτήτων που προσφέρονται. Πιο συγκεκριμένα στο μάθημα-project η Δημιουργική Γραφή συνδυάζεται με το θέατρο και οι μαθητές καλούνται να συνθέσουν δικά τους θεατρικά κείμενα (Συμεωνάκη, 2012). Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του 2021 για τη Λογοτεχνία στις τάξεις του Λυκείου η Δημιουργική Γραφή είναι βασικός πυλώνας του μαθήματος. Με την αρωγή της, οι μαθητές, με ελευθερία άποψης, βασιζόμενοι στα προσωπικά τους βιώματα και χωρίς τον φόβο του λάθους έρχονται σε επαφή με ποικίλα λογοτεχνικά είδη. Τα παιδιά, βασιζόμενα στις δικές τους εμπειρίες, πεποιθήσεις και συναισθήματα κατανοούν τους ήρωες των λογοτεχνικών κειμένων και εν συνεχεία αναλύουν τα επί μέρους στοιχεία που προσφέρει το κείμενο.

Στο αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σπουδών του 2023 για την Λογοτεχνία στις τάξεις του Γυμνασίου η συμβολή της Δημιουργικής Γραφής γίνεται εμφανής τόσο στον τομέα της γραφής όσο και της ανάγνωσης. *«Ιδιαίτερη θέση στη μαθησιακή διαδικασία κατέχει η άσκηση στη δημιουργική γραφή, στην εκφραστική ανάγνωση καθώς και η παιγνιώδης προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου μέσα από*

δραστηριότητες/εργασίες που τέρπουν και κινητοποιούν τους/τις μαθητές/-τριες. Η δημιουργική γραφή ξεκινά με απλές δραστηριότητες αρχικά, που εξελίσσονται και προσαρμόζονται στο είδος των κειμένων, στην ηλικία των παιδιών και στα ενδιαφέροντα της αναγνωστικής κοινότητας. Συγκεκριμένα, προτείνονται τρεις διαφορετικές βαθμίδες/τύποι δημιουργικών δραστηριοτήτων που αφορούν την παραγωγή δημιουργικού λόγου. (Εφημερίδα της κυβέρνησης, 2023)»

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του 2021 για τη Νεοελληνική Γλώσσα στο Δημοτικό η Δημιουργική Γραφή αναδύεται μέσω της Φιλαναγνωσίας. Με την ανάγνωση βιβλίων και εκτεταμένων κειμένων οι μαθητές θα ωφεληθούν σε πληθώρα τομέων μεταξύ των οποίων είναι η διεύρυνση του λεξιλογίου, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας και ασφαλώς η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας. Μέσα από δραστηριότητες φιλαναγνωσίας και Δημιουργικής Γραφής στον χώρο της σχολικής βιβλιοθήκης οι μαθητές αποκτούν πρώτιστα ικανοποίηση, αλλά και ενδιαφέρον ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία και το περιεχόμενό της ενώ παράλληλα αναγνωρίζουν και εκτιμούν τις ικανότητές τους.

Στο Πρόγραμμα Σπουδών του 2023 για την Προσχολική Εκπαίδευση στο θεματικό πεδίο «Παιδί και επικοινωνία» στη θεματική ενότητα «Γλώσσα», δίνεται μεγάλη βάση στην ανάπτυξη κύριων ικανοτήτων στην προφορική και γραπτή επικοινωνία των παιδιών. Μέσα από τη σωστή επιλογή και επεξεργασία των πληροφοριών οι μαθητές θα καταφέρουν να εκφράζονται δημιουργικά και να επικοινωνούν τις σκέψεις τους. Όλες οι θεματικές ενότητες μπορούν να συσχετιστούν με τη Δημιουργική Γραφή κυρίως όμως η παραπάνω για την οποία έγινε λόγος.

Συνοπτικά, σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες ο τομέας της Δημιουργικής Γραφής έχει διεισδύσει. Στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες των εκπαιδευόμενων έχει να προσφέρει πιο ουσιαστικές και ειδικές γνώσεις μέσω των δραστηριοτήτων που προβλέπονται. Ο εκπαιδευτικός αντίστοιχα έχει τη δυνατότητα να επιλέξει μέσα από μια ευρεία γκάμα ασκήσεων καθώς και να δημιουργήσει δικές του. Στις μικρότερες βαθμίδες, στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση χτίζεται σιγά η ικανότητα της Δημιουργικής Γραφής μέσα από την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των νεαρών μαθητών. Παρόλα αυτά στα Προγράμματα Σπουδών του Δημοτικού και της Προσχολικής εκπαίδευσης η Δημιουργική Γραφή θα μπορούσε να ενισχυθεί με ανάλογες δραστηριότητες, ανάλογα, πάντα, με την ηλικία, τις ικανότητες και τις ιδιαιτερότητες των παιδιών.

Κεφάλαιο 2.

2.1 Η Δημιουργική Γραφή στην εκπαίδευση

Σε αυτό το κεφάλαιο πρόκειται να γίνει εκτενέστερη αναφορά στον κλάδο της Δημιουργικής Γραφής σε συνδυασμό με την εκπαίδευση. Έχει δοθεί ήδη ένας πρώτος ορισμός ωστόσο αρκετοί είναι οι επιστήμονες οι οποίοι προσπάθησαν να ερμηνεύσουν την έννοια της Δημιουργικής Γραφής από τη δική τους σκοπιά. Κάθε προσπάθεια προσδίδει – τονίζει νέα χαρακτηριστικά του όρου και με μια σύντομη αναφορά σε ορισμένους μπορεί να δημιουργηθεί μια πλήρης εικόνα για την έννοια αυτή.

Πριν διατυπωθούν διάφοροι ορισμοί πρέπει πρώτα να αναφερθούν ορισμένες λάθος πεποιθήσεις ή παρερμηνεύσεις που έχουν ευρέως επικρατήσει στον εκπαιδευτικό χώρο, αλλά και στο ευρύτερο κοινό. Αρκετοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι για να ασχοληθεί κάποιος με τη Δημιουργική Γραφή πρέπει να έχει απαραίτητα συγγραφική έφεση. Αντίθετα, το ταλέντο και η έμπνευση ως βασικά χαρακτηριστικά της Δημιουργικής Γραφής αποτελούν προκαταλήψεις, αφού το ταλέντο αποτελεί αμελητέα συνιστώσα της Δημιουργικής Γραφής, ενώ η έμπνευση είναι κάτι που ο συγγραφέας το προκαλεί με μικρές δοκιμές (Σουλιώτης 2012). Ακόμα, η Δημιουργική Γραφή έχει ταυτιστεί με τη λογοτεχνία και πολλοί νομίζουν ότι είναι όροι συνώνυμοι. Ωστόσο, «συνιστά ένα σώμα γνώσεων και ένα σύνολο εκπαιδευτικών τεχνικών που μεταδίδουν αυτή τη γνώση και δίνουν στη γραφή κοινωνικό ρόλο απομακρύνοντας την από τη ενίοτε στεία λογική της μοναχικής και βασανιστικής διαδικασίας» (Κωτόπουλος, 2012).

Ο όρος «Δημιουργική Γραφή», ως προσπάθεια απόδοσης του αγγλοσαξονικού «creative writing», παραπέμπει ευθύς εξαρχής σε διαφορεόμενα νοήματα. Και εάν η λέξη «Γραφή» μας προσανατολίζει ευκολότερα σε κάτι συγκεκριμένο, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε το ίδιο για το πρώτο «συνθετικό» του, την λέξη «Δημιουργική» (Κωτόπουλος, 2012). Σε κάθε περίπτωση αποκαλύπτεται ότι η φιλοσοφία των πρακτικών της κινείται στα όρια του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς ως αυτόνομος επιστημονικός κλάδος ασχολείται με την τέχνη της συγγραφής (Βακάλη, Ζωγράφου – Τσαντάκη, Κωτόπουλος, 2013). Αρκετοί υποστηρίζουν πως η

Δημιουργική Γραφή είναι η αποτύπωση στο χαρτί των ιδεών και των συναισθημάτων σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα, χρησιμοποιώντας ελεύθερα τη φαντασία. Χαρακτηρίζεται από τη πρωτοτυπία και τη φαντασία, παρά από την ειλικρίνεια και την τυποποίηση των σκέψεων (Brookes & Marshall, 2004). Μια άλλη αποδεκτή από πολλούς άποψη είναι, ότι η Δημιουργική Γραφή ταυτίζεται με τη συγγραφή λογοτεχνικών κειμένων, καθώς αποτελεί «τη δύναμη να δημιουργήσεις μια ευφάνταστη, λογοτεχνικά πρωτότυπη παραγωγή ή σύνθεση» (Ramet, 2007).

Η Δημιουργική Γραφή είναι ένας νέος όρος για τα ελληνικά δεδομένα καθώς η ενσωμάτωσή της στην εκπαιδευτική διαδικασία ξεκίνησε τις τελευταίες δεκαετίες. Ως κλάδος όμως υπάρχει και μπορεί να ανθίσει σε κάθε βαθμίδα. Πλέον έχει εξελιχθεί κυρίως στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ μέσα από επιλεγμένες δραστηριότητες άρχισε να κάνει την εμφάνισή της και στην πρωτοβάθμια. Ως αυτούσιο διδακτικό αντικείμενο υπάρχει μόνο στην Πανεπιστημιακή εκπαίδευση ενώ στις κατώτερες βαθμίδες ενσωματώνεται με άλλα μαθήματα (διαθεματικότητα). Η ένταξή της σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα προβλέπεται κατά βάση σε θεωρητικά μαθήματα όπως στη Γλώσσα και στη Λογοτεχνία. Πρακτικά όμως μπορεί να ενσωματωθεί σε κάθε μάθημα και να λειτουργήσει ως ένα αρκετά ισχυρό εργαλείο στα χέρια ενός εκπαιδευτικού ο οποίος επιθυμεί να διαφοροποιηθεί δημιουργικά.

Όπως προαναφέρθηκε η Δημιουργική Γραφή στο Αναλυτικό Πρόγραμμα έχει αρκετά «διακριτική παρουσία». Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση εκεί που κάθε παιδί είναι στην πιο εύπλαστη ηλικία και η δημιουργικότητά του πρέπει να βρει ένα εύφορο πεδίο για να ξετυλιχθεί, αυτόματα περιορίζεται. Η αυστηρή και ανελαστική δημιουργία των σχολικών εγχειριδίων, καθώς και των οδηγιών προς τους εκπαιδευτικούς, δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για ενασχόληση με δημιουργικές δραστηριότητες. Στόχος της σημερινής εκπαιδευτικής πολιτικής είναι πρωτίστως η απόκτηση νέων γνώσεων και δευτερευόντως η καλλιέργεια δεξιοτήτων και ικανοτήτων των παιδιών. Ζητούμενο όμως πρέπει να είναι το δημιουργικό άτομο που διαθέτει φαντασία και αυτοέκφραση και μπορεί να συγκροτήσει μια διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα απαλλαγμένη από τις μηχανικές και αυτοματοποιημένες πρακτικές και να αποτελέσει έναν πολίτη με κοινωνικές και περιβαλλοντικές ευαισθησίες και ευρηματικές παρεμβάσεις (Βακάλη, Ζωγράφου – Τσαντάκη, Κωτόπουλος, 2013).

Ο κλάδος της Δημιουργικής Γραφής, στην Εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει και λειτουργεί θετικά και υποστηρικτικά σε αρκετούς τομείς. Αρχικά,

πρόκειται για ένα πεδίο στο οποίο κάθε μαθητής μπορεί να συμμετέχει χωρίς να έχει τον φόβο του λάθους και της λογοκρισίας. Ο ελεύθερος λόγος, η έκφραση δηλαδή της προσωπικής άποψης, δίνει μια άνεση και δημιουργεί ένα αίσθημα απεγκλωβισμού από την πατροναρισμένη γνώση που παρέχεται. Κάθε παιδί, χωρίς να έχει απαραίτητα προϋπάρχουσες γνώσεις στο θέμα που πραγματεύονται στην τάξη, συμμετέχει με τη δική του ξεχωριστή πινελιά. Αυτό έχει ως φυσικό ακόλουθο την ενεργή συμμετοχή όλων ή των περισσότερων μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Το παραπάνω ενισχύει και η παιγνιώδης φύση των ασκήσεων της Δημιουργικής Γραφής. Μέσα από δραστηριότητες παρέχονται γνώσεις με έναν τρόπο που το παιδί αντιλαμβάνεται ως παιχνίδι. Επομένως, καθώς διασκεδάζει ξεφεύγει από τη συνηθισμένη παραδοσιακή διδασκαλία. Μαθαίνει, και μάλιστα με χαρά, με έναν πιο αποτελεσματικό τρόπο χωρίς να πιέζεται. Το παιχνίδι το οποίο προωθείται μέσα από τη Δημιουργική Γραφή, προσελκύει το ενδιαφέρον των παιδιών αλλά και τον ενθουσιασμό τους, μιας και συχνά έρχονται προ εκπλήξεως λόγω της πρωτοτυπίας των δραστηριοτήτων. Με τη Δημιουργική Γραφή οι μαθητές βρίσκουν εύφορο έδαφος, για να αναπτύσσουν τις δεξιότητες τους και να προβάλλουν τις ικανότητές τους όμως αυτά θα ήταν πενιχρά στα μάτια τους αν απουσίαζε ο ψυχαγωγικός χαρακτήρας από αυτή γιατί μέσα από το χιούμορ που τόσο εύκολα αποπνέουν οι τεχνικές της Δημιουργικής Γραφής, ευθύς αμέσως οι μαθητές συναντούν όμορφα συναισθήματα όπως την έκπληξη και τον ενθουσιασμό και για αυτό το λόγο το χιούμορ όχι απλά βοηθάει στη φυσική προδιάθεση του ατόμου για τη Δημιουργική Γραφή αλλά το καθιστά απαραίτητο και αναγκαίο όρο για την ομαλή διεξαγωγή της δημιουργικής γραφής αλλά και τα τόσο θετικά αποτελέσματά της (Καλογήρου, 1999). Επιπρόσθετα, από το «παιχνίδι» τα παιδιά μαθαίνουν την αξία της ομαδικότητας και της συνεργασίας. Με την ανταλλαγή ιδεών και απόψεων, η σκέψη τους προχωρά, εξελίσσεται και καταλήγουν μαζί σε ένα κοινό αποτέλεσμα. Η διαδικασία αυτή τους βοηθά να εκτιμήσουν τη σημασία της συλλογικής προσπάθειας και τη δύναμη των πολλών ατόμων όταν έχουν έναν κοινό στόχο. Ακόμα, ο διάλογος που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων και όχι μόνο, σημαίνει ότι κάθε παιδί κοινοποιεί το σκεπτικό του στηρίζοντάς το σε μια λογική βάση ή σε μια σειρά από επιχειρήματα. Παράλληλα όμως, οι συνομιλητές, βρίσκονται και στη θέση να κρίνουν και να φιλτράρουν τις απόψεις των συνομιλητών τους και εν συνεχεία να κρατήσουν κάποια στοιχεία του λόγου τους ή να τα απορρίψουν με μια λογική αιτιολογία. Με αυτή τη διαδικασία η σκέψη των παιδιών ωριμάζει καθώς μαθαίνουν να μην εκφέρουν άκριτα τη γνώμη τους αλλά να την

στηρίζουν. Μέσα από την ενθάρρυνση για διάλογο τα παιδιά αποκτούν και αυτοπεποίθηση αναφορικά με την κοινοποίηση της προσωπικής τους άποψης.

Σε αρκετές περιπτώσεις οι ιδέες κάποιου μαθητή οι απόψεις του για ένα θέμα, γίνονται στόχος, γελοιοποιούνται από τους συνομηλίκους του και αυτό έχει ως συνέπεια την μειωμένη συμμετοχή και την ατομία παρεμβάσεων του κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Με την Δημιουργική Γραφή όμως, όλες οι ιδέες αποκτούν μια άλλη βαρύτητα και κάθε άποψη μπορεί να στηριχτεί χωρίς να επιτρέπει περιθώρια ακύρωσής της. Επομένως, δίνεται ισχυρό κίνητρο έκφρασης όλων των απόψεων.

Παράλληλα με την ανάπτυξη του προφορικού λόγου γίνεται και καλλιέργεια του γραπτού. Είναι γνωστός ο φόβος και η δυσκολία των παιδιών στην παραγωγή γραπτού λόγου και στη δομικά σωστή διατύπωση των ιδεών τους. Τα τελευταία χρόνια εντοπίζεται τόσο από ερευνητές όσο και από εκπαιδευτικούς, ότι οι μαθητές έχουν χάσει σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα διατύπωσης των ιδεών τους ακόμα και της άποψής τους. Η έλλειψη ενασχόλησης με τη λογοτεχνία, η αφιltrάριστη αποστήθιση ιδεών και το φτωχό λεξιλόγιο είναι ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι εμποδίζουν τους μαθητές να αναλύσουν ή να συνθέσουν, ακόμα και ένα «απλό» ζητούμενο. Με την Δημιουργική Γραφή όμως, τα παιδιά, αποκτούν αυτοπεποίθηση και άνεση σχετικά με τη διατύπωση της σκέψης τους και γενικότερα στην συγγραφή κειμένων. Η ενασχόληση με μια ευρεία γκάμα συγγραφικών έργων, ο επικοινωνιακός διάλογος, η έκφραση διαφόρων ιδεών, οι εναλλακτικές – δημιουργικές δραστηριότητες συμβάλλουν στην εξέλιξη και βελτίωση της γραπτής ικανότητας.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που λείπει από τους σημερινούς νέους μαθητές είναι η φαντασία, κενό το οποίο καλύπτεται εάν υπάρξει ενασχόληση με τη Δημιουργική Γραφή, η οποία βοηθά στην ανάπτυξή της. Η κατάλληλη επιλογή κειμένων από τον εκπαιδευτικό σε συνδυασμό με τις ανάλογες ερωτήσεις και δραστηριότητες εξυπηρετούν τον παραπάνω σκοπό.

Μέσα από την συγγραφή κειμένων δημιουργείται σε αρκετές περιπτώσεις η ανάγκη καταγραφής και επικοινωνίας έντονων εμπειριών και συναισθημάτων που απασχολούν τον συγγραφέα και στη συγκεκριμένη περίπτωση τον μαθητή. Τα παιδιά εκφράζονται στα ίδια τα κείμενα και λαμβάνουν τέτοια μορφή, έτσι ώστε να γίνονται αντικείμενο στοχασμού και ενδελεχούς εξέτασης, καθώς δεν αποτελούν πλέον μία ανέκφραστη συναισθηματική κατάσταση που έχει λάβει απειλητικές

διαστάσεις (Lodge & David, 1996). Με την έγκαιρη και έγκυρη παρατήρηση από τον εκπαιδευτικό μπορεί να βοηθηθεί ο μαθητής και να κατανοήσει καλύτερα τα συναισθήματά του και να επεξεργαστεί περισσότερο τις εμπειρίες του. Βασικότερος όμως και πιο γενικός στόχος της Δημιουργικής Γραφής στο σχολικό πλαίσιο είναι η απομυθοποίηση ορισμένων πεποιθήσεων όπως η ανάγκη αποστήθισης ιδεών και σχεδιαγραμμάτων για την συγγραφή κειμένων και την ανάπτυξη διαλόγου. Μέσα από τις δραστηριότητες καταρρίπτεται η ιδέα αυτή και τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως όντα με κριτική και δημιουργική σκέψη η οποία συνεχώς εξελίσσεται και ανακαλύπτει νέες ιδέες τις οποίες αργότερα κοινοποιεί μέσα από τον γραπτό και προφορικό λόγο. Παράλληλα «γκρεμίζεται» και η πεποίθηση των περισσότερων ατόμων σχετικά με την εικόνα του σχολείου ή του εκπαιδευτικού συστήματος η οποία ορίζεται από την απαρχαιωμένη τακτική της αποστήθισης και της δημιουργίας άβουλων όντων.

Ένας από τους βασικούς στόχους της σημερινής εκπαίδευσης θα έπρεπε να είναι η καλλιέργεια και ενίσχυση της δημιουργικής σκέψης. Σύμφωνα με τον καθηγητή Ψυχολογίας Παρασκευόπουλο, η δημιουργική σκέψη ορίζεται ως: «Δημιουργική σκέψη είναι η ικανότητα του ανθρώπινου νου να αναζητεί και να βρίσκει πολλές πρωτότυπες - καινοτόμες εναλλακτικές, για την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων, ιδέες – λύσεις» (Παρασκευόπουλος, 2004). Εφόσον κάποιος κατακτήσει το παραπάνω άμεσα μπορεί να εξελίξει τη σκέψη του, τις ιδέες και κατ' επέκταση να ενισχύσει την κριτική του σκέψη. Πρόκειται για ένα απαραίτητο εφόδιο το οποίο προσδιορίζει έναν συγκροτημένο και σωστά σκεπτόμενο πολίτη, στοιχείο για το οποίο πρέπει να μεριμνήσει σε μεγάλο βαθμό το σχολείο. Στα σχολικά εγχειρίδια παρατηρείται απουσία επαρκών ασκήσεων και δραστηριοτήτων με στόχο την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης. Επομένως, ιδανικά θα έπρεπε να δοθεί περισσότερη βάση και χρόνος στους εκπαιδευτικούς για να υλοποιηθεί ο στόχος αυτός. Ένας τρόπος θα ήταν μέσα από ασκήσεις ή δράσεις, οι οποίες έχουν σχέση με την Δημιουργική Γραφή.

Η Δημιουργική Γραφή συνδέεται άμεσα με τη δημιουργική σκέψη. Σημαντικό, κοινό σημείο είναι ότι εμπερικλείουν την έννοια της δημιουργικότητας ως απαραίτητο και αναπόσπαστο χαρακτηριστικό. Η ενασχόληση με τη Δημιουργική Γραφή προϋποθέτει σε ένα βαθμό την ύπαρξη δημιουργικής σκέψης. Η «γέννηση» νέων ιδεών, η εξέλιξη άλλων μέσα από ποικιλία δραστηριοτήτων και δημιουργικών

συζητήσεων είναι ο επιθυμητός σκοπός για κάθε μαθητή ο οποίος θα αποκτήσει μελλοντικά ισχυρά εφόδια ως σκεπτόμενο ον.

2.2 Δημιουργική Γραφή και Διαθεματικότητα

Μια σύντομη, απλή και περιεκτική προσέγγιση της έννοιας «διαθεματικότητα» είναι η σύνδεση ενός μαθήματος του Αναλυτικού Προγράμματος με άλλα, με σκοπό την πολύπλευρη κατάκτηση γνώσεων. Τα τελευταία χρόνια, αρκετοί είναι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι με τη βοήθεια ποικίλων εποπτικών μέσων και όχι μόνο συνδυάζουν τις παρεχόμενες γνώσεις και δεξιότητες με άλλα γνωστικά αντικείμενα και δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές τους να τις αφομοιώσουν πολύπλευρα και καλύτερα. Με τη σύνδεση της Δημιουργικής Γραφής και της διαθεματικότητας η κλασική διδασκαλία αλλάζει μορφή και γίνεται αν όχι μεικτή, μαθητοκεντρική. Με πρωταγωνιστές τα παιδιά να ανακαλύπτουν ή να επεξεργάζονται τη γνώση με έναν τρόπο διαφορετικό, ευχάριστο και παιγνιώδη, η επίτευξη της στοχοθεσίας γίνεται με μεγαλύτερη επιτυχία συγκριτικά με μια άλλη προσέγγισή της.

Ο ορισμός της Jacobs για την έννοια της διαθεματικότητας είναι αρκετά κοντά στην πρακτική εφαρμογή της. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι είναι «μια θέαση της γνώσης και μια προσέγγιση του Α.Π. που συνειδητά εφαρμόζει μεθοδολογία και γλώσσα από περισσότερους από έναν κλάδους, προκειμένου να εξετάσει ένα κεντρικό θέμα, ζήτημα, πρόβλημα ή εμπειρία» (Κούσουλας, 2004). Μια διαφορετική τοποθέτηση, με κοινά στοιχεία είναι αυτή του Μαρσαγγούρα ο οποίος αναφέρει ότι η διαθεματικότητα (cross-thematic integration) είναι ο τρόπος οργάνωσης του Α. Π., που καταργεί ως πλαίσια επιλογής και οργάνωσης της σχολικής γνώσης τα διακριτά μαθήματα και αντιμετωπίζει τη γνώση ως ενιαία ολότητα, την οποία προσεγγίζει μέσα από τη (συλλογική συνήθως) διερεύνηση θεμάτων, ζητημάτων και προβληματικών καταστάσεων, που παρουσιάζουν με τα κριτήρια των μαθητών ενδιαφέρον (cross curricular themes, thematic integration, unit approach, topic approach, integrated day)» (Μαρσαγγούρας, 2002). Αντίστοιχα, ως «διαθεματική διδασκαλία» ορίζεται η προσέγγιση γνώσης και προγράμματος που μέσα από προσχεδιασμένες και προκατασκευασμένες διαδικασίες εφαρμόζει τη μεθοδολογία και τη γλώσσα σε παραπάνω από μια περιοχές, θέτει και μελετά ένα βασικό θέμα,

πρόβλημα ή εμπειρία. Αποτελεί μια εκπαιδευτική διαδικασία που προετοιμάζει τους μαθητές για μια δια βίου μάθηση (Ζερβού, Δέρρη & Πατεράκης, 2004).

Μέσα από τη διαθεματική προσέγγιση οι μαθητές έχουν πολλά οφέλη κι αυτό πραγματοποιείται καθώς στο κέντρο της βρίσκεται το παιδί, ενώ παράλληλα στόχος της είναι η μετάδοση της γνώσης σ' αυτό. Η ενοποίηση των περιεχομένων διδασκαλίας και η δημιουργία ενός «νέου», το οποίο αγγίζει κάθε θέμα από όλες τις πλευρές, θέτει τη διδασκαλία σε νέα βάση. Η γνώση παρουσιάζεται ως ένα καινούριο θέμα ή έννοια προς διερεύνηση και συζήτηση, η οποία σχετίζεται με όλα τα γνωστικά αντικείμενα και έτσι οι μαθητές την ορίζουν μέσα από ένα ευρύ πρίσμα. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά εμπλέκονται ολοκληρωτικά στη διαδικασία της μάθησης συνθέτοντας τη γνώση με τις ήδη υπάρχουσες. Πιο συγκεκριμένα, η μεθοδολογία της διαθεματικότητας, ως παιδοκεντρική διδακτική προσέγγιση, προωθεί την ελευθερία των ατόμων να διαμορφώσουν τη δική τους ταυτότητα, όπως αυτή προκύπτει από την αμοιβαία αλληλεπίδραση των πολιτισμικών τους βιωμάτων κι επομένως, συμβάλλει στη συνοχή και την ανάδειξη της σχολικής κουλτούρας. Ακόμα, μέσω της διαθεματικότητας οι μαθητές εργάζονται είτε ατομικά, είτε ομαδικά και είναι «υπεύθυνοι» μετά την ολοκλήρωση της δράσης να αξιολογήσουν οι ίδιοι τον εαυτό τους και το πρόγραμμα που ακολούθησαν. Με την επιλογή αυτή του εκπαιδευτικού, να ακολουθήσει τη διαθεματική προσέγγιση, δίνει ακόμα την ευκαιρία στα παιδιά να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων και στον προγραμματισμό της εκπαιδευτικής πορείας του μαθήματος. Ταυτόχρονα, καλλιεργείται η συνεργασία μεταξύ των μαθητών ούτως ώστε να καταφέρουν να οργανώσουν έναν κοινό προγραμματισμό, ο οποίος έχει ως στόχο, την ολοκλήρωση της δραστηριότητας που έχει ανατεθεί. Όλες αυτές οι κοινωνικές δεξιότητες παρέχονται και ενισχύονται, εφόσον το παιδί είναι στο κέντρο και ο δάσκαλος δρα ενισχυτικά ή ως καθοδηγητής. Μια ακόμα σημαντική δεξιότητα, η οποία καλλιεργείται, είναι η συνεργασία, είτε είναι ομαδική, είτε εταιρική. Τα παιδιά μαθαίνουν να μοιράζουν αρμοδιότητες, να αναζητούν και να συνθέτουν πληροφορίες ενώ παράλληλα αναγνωρίζουν τη «δύναμη» της ομαδικής εργασίας. Η διαθεματικότητα απαιτεί αναζήτηση ενός ζητούμενου σε διάφορους τομείς με τους οποίους μπορεί να σχετίζεται. Τα παιδιά καλούνται να διερευνήσουν και μέσα από τις πηγές ή πληροφορίες που θα βρουν να τις συνθέσουν και να οδηγηθούν στο ανάλογο αποτέλεσμα. Κατά τη διαδικασία αυτή οι μαθητές θα ενώσουν τα ενδιαφέροντά τους και μέσω του διαλόγου, της συνεννόησης και ασφαλώς της συνεργασίας θα προσεγγίσουν τη γνώση. Σημαντικό

είναι πως τα παιδιά, παύουν πλέον να είναι παθητικοί και άβουλοι δέκτες οι οποίοι λαμβάνουν ακουστικά ερεθίσματα από τον εκπαιδευτικό και στην πορεία καλούνται να αξιολογηθούν από εκείνον. Πλέον αυτενεργούν, διότι είναι αρμόδιοι σχετικά με την επιλογή, την επεξεργασία και σε επόμενο στάδιο την παρουσίαση του τελικού αποτελέσματος της αναζήτησής τους. Η διαδικασία αυτή τους δίνει μεγάλη ελευθερία και σε ένα βαθμό τους ωριμάζει καθώς με τις δικές τους δυνάμεις επιτυγχάνουν τον στόχο τους. Τέλος, με την αισθηματικότητα, δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές να κατακτήσουν τη γνώση όχι απλά ακούγοντάς την από τον εκπαιδευτικό αλλά με την άμεση επαφή με τα αντικείμενα. Αυτό δε σημαίνει απαραίτητα την ρεαλιστική επαφή εφόσον μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας εικόνας ή ακόμα με την πρακτική εμπειρία.

2.3 Ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής: Στο μάθημα της Ιστορίας

Η Δημιουργική Γραφή είναι ένας κλάδος, ο οποίος προσαρμόζεται σε κάθε διδακτικό αντικείμενο ανάλογα με τους μαθητές και τις ανάγκες τους. Η ένταξη της γίνεται κατά κύριο λόγο σε θεωρητικά μαθήματα και συγκεκριμένα στη Γλώσσα. Στην Ιστορία αποτελεί ριζοσπαστική αλλαγή, καθώς αρκετοί δάσκαλοι ασπάζονται ακόμα και σήμερα την παραδοσιακή διδασκαλία. Αντί οι μαθητές να είναι παθητικοί δέκτες και να ακούν από τον εκπαιδευτικό το μάθημα, συμμετέχουν σε ποικίλες δραστηριότητες μέσα από τις οποίες αφομοιώνουν καλύτερα τις νέες πληροφορίες με έναν «βιωματικό» και παιγνιώδη τρόπο. Παράλληλα, μέσα από τις ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής γίνεται εμφανής η «παρουσία» της διαθεματικότητας και κατά κύριο λόγο γίνεται συνδυασμός μεταξύ της Ιστορίας και της Γλώσσας. Ωστόσο, εμπλέκονται και άλλα γνωστικά αντικείμενα, όπως η Γεωγραφία, τα Μαθηματικά, η Ανθρωπολογία, η Κοινωνιολογία κ.α.

Αναμφίβολα μια από τις πιο αρεστές ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής στο μάθημα της Ιστορίας είναι η θεατρική αναπαράσταση ενός διαλόγου που έχουν γράψει οι ίδιοι οι μαθητές. Το γραπτό τους ζωντανεύει, με τους ίδιους πρωταγωνιστές δίνουν λόγο στα πρόσωπα του μαθήματος και να βιώνουν τα γεγονότα. Η συγγραφή σε συνδυασμό με την αναπαράσταση συνεπάγεται διπλή αφομοίωση της γνώσης. Σε πρώτο στάδιο τα παιδιά μπαίνουν στη διαδικασία να ανακτήσουν βασικές πληροφορίες από το μάθημα για να δημιουργήσουν τον απαιτούμενο διάλογο και σε δεύτερο να τον παρουσιάσουν μπαίνοντας στο κλίμα και στο ρόλο.

Αρκετά ενδιαφέρουσα δραστηριότητα Δημιουργικής Γραφής είναι μια φανταστική συνέντευξη από έναν βασικό ήρωα ή χαρακτήρα που παρουσιάζεται στο μάθημα. Δίνεται η ελευθερία στα παιδιά να ρωτήσουν οτιδήποτε επιθυμούν και να φανταστούν σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν για τον συγκεκριμένο χαρακτήρα τις αντίστοιχες απαντήσεις που θα έδινε. Με αυτόν τον τρόπο επικαλούνται την ενσυναίσθησή τους εφόσον πρέπει να δουν τον τρόπο σκέψης και τα συναισθήματα του ήρωα. Έτσι, κατανοούν κάποιες πτυχές του μαθήματος καλύτερα και μετά την παρουσίαση της εργασίας τους ακολουθεί διάλογος – σχολιασμός μέσα από τον οποίο επισημαίνονται τα βασικά σημεία και προχωρούν σε παρατηρήσεις.

Μια αρκετά ενδιαφέρουσα άσκηση είναι η αλλαγή ενός μύθου. Βασικά εφόδια των μαθητών είναι πρωτίστως η φαντασία τους και ασφαλώς η γνώση ορισμένων βασικών στοιχείων του μύθου για να μπορέσουν να πλάσουν τον δικό τους. Σύμφωνα με τις δικές τους φιλοδοξίες και κρατώντας τους βασικούς χαρακτήρες τους δίνεται η δυνατότητα να δημιουργήσουν τη δική τους εκδοχή του μύθου. Η δραστηριότητα αυτή είναι πιο εύκολο να εφαρμοστεί σε τάξεις όπως η Γ' και η Δ' Δημοτικού, οι οποίες πραγματεύονται περιόδους στις οποίες οι άνθρωποι ασπάζονταν μύθους και θεότητες με βάση το δωδεκάθεο.

Κάθε ιστορία ή μύθος που μαθαίνουν τα παιδιά μπορεί να τους απογοητεύσει αν δεν έχει αίσιο τέλος ή να τους χαροποιήσει – ικανοποιήσει από την ευχάριστη έκβασή του. Η αλλαγή του τέλους μιας ιστορίας αποτελεί διασκεδαστική άσκηση για τους μαθητές. Πάλι με τη βοήθεια της φαντασίας και της προσωπικής τους πινελιάς τροποποιούν την ιστορία και την προσαρμόζουν σύμφωνα με τα δικά τους θέλω. Στο τέλος, ο καθένας την παρουσιάζει στο σύνολο και εξηγεί γιατί επέλεξε να αποτυπώσει αυτήν την πορεία. Ακόμα πιο ενδιαφέρουσα μπορεί να γίνει αυτή η άσκηση, εάν επιλέξει ο εκπαιδευτικός να την εφαρμόσει ανά ομάδες παιδιών ή εταιρικά.

Μια τροποποίηση της παραπάνω δραστηριότητας είναι η αλλαγή της αρχής ή της μέσης μιας ιστορίας. Οι μαθητές πρέπει να έχουν υπόψη ότι το τέλος παραμένει ίδιο και να κινηθούν συγγραφικά ανάλογα. Οφείλουν να κρατήσουν ίδια αρκετά στοιχεία, ούτως ώστε το αποτέλεσμα της ιστορίας να είναι όπως της πρωτότυπης και γι' αυτό, πρακτικά, έχει μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας από την προηγούμενη άσκηση. Για κάποιους μικρούς συγγραφείς μπορεί να αποτελέσει μια πρόκληση, ωστόσο οι δυνατότητές τους θα τους οδηγήσουν σε ένα δημιουργικό αποτέλεσμα το οποίο θα δικαιώσει τον κόπο τους.

Η ένταξη νέων ηρώων σε μια ιστορία είναι δυνατή να την ανατρέψει ριζικά και να δημιουργήσει αρκετές αλλαγές. Η άσκηση αυτή δίνει την δυνατότητα στους μαθητές να σκιαγραφήσουν έναν δικό τους χαρακτήρα, είτε εσωτερικά είτε εξωτερικά. Σε επόμενο στάδιο, θα κληθούν να τον προσθέσουν στην πλοκή και να την τροποποιήσουν σύμφωνα με τις ιδιότητες που έχουν ήδη δώσει στον ήρωά τους. Με αυτή τη δραστηριότητα κατανοούν πώς ένας ακόμα χαρακτήρας μπορεί να ανατρέψει ή να διαφοροποιήσει μια κατάσταση.

Μια ακόμα εξαιρετικά ενδιαφέρουσα άσκηση Δημιουργικής Γραφής είναι να προσθέσουν σε μια ιστορία ή σε έναν μύθο τον εαυτό τους οι μαθητές. Χωρίς να αλλάξουν στοιχεία του χαρακτήρα τους, φαντάζονται τους ίδιους να συμμετέχουν στην πλοκή. Με τη δική τους οπτική, εσωτερικά πλέον της ιστορίας, λαμβάνουν δράση και συνομιλούν με τους πρωταγωνιστές. Ενδεχομένως, γίνονται και οι ίδιοι βασικοί παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν την έκβαση της ιστορίας. Όταν παρουσιαστεί κάθε εργασία, μετά το πέρας της συγγραφής τους, οι μαθητές βλέπουν μέσα από την οπτική των συμμαθητών τους πως μπορεί ο κάθε ξεχωριστός χαρακτήρας να αλλάξει μια ιστορία.

Μια δραστηριότητα, η οποία επικαλείται τη διαθεματικότητα, είναι η δημιουργία ενός κόμικ ή μιας εικονογραφημένης ιστορίας. Με τη βοήθεια των Εικαστικών, οι μαθητές ξεδιπλώνουν εις διπλούν το καλλιτεχνικό και δημιουργικό ταλέντο τους. Φαντάζονται πλέον και εικονικά την εξέλιξη της ιστορίας. Για την περάτωση της εργασίας αυτής, τα παιδιά πρέπει να αντλήσουν πληροφορίες από το κείμενο του βιβλίου (ή τις πηγές) και από το διαδίκτυο, για να καταφέρουν να ζωγραφίσουν τους ήρωες και το γενικότερο περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται. Αντίστοιχα, τις ίδιες πληροφορίες πρέπει να τις χρησιμοποιήσουν ως εφόδιο για τη δημιουργία των διαλόγων και της λεζάντας που θα πλαισιώνει την κάθε εικόνα.

Η διαθεματικότητα παρουσιάζεται σε άλλη μια δραστηριότητα στην οποία οι μαθητές καλούνται, όπως και στην παραπάνω άσκηση, να συνδυάσουν την καλλιτεχνική τους πλευρά με την συγγραφική. Σκοπός είναι να φτιάξουν μια γελοιογραφία ή μια ζωγραφιά και από κάτω να γράψουν την αντίστοιχη λεζάντα. Η εικόνα που θα δημιουργήσουν πρέπει να είναι εμπνευσμένη από το μάθημα της Ιστορίας που διδάχθηκαν. Είναι δυνατή η απεικόνιση ενός κύριου προσώπου – ήρωα ή μιας σκηνής που τους έκανε εντύπωση. Έπειτα, με λίγα λόγια θα δημιουργήσουν μια λεζάντα για το έργο τους. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία αυτή, κάθε μαθητής,

θα παρουσιάσει στην ολομέλεια της τάξης τη δημιουργία του, ενώ παράλληλα θα αιτιολογήσει την επιλογή του σχετικά με την εικόνα που διάλεξε να αποτυπώσει.

Μια ακόμα παιγνιώδης άσκηση είναι η συγγραφή ενός γλωσσοδέτη ή αινίγματος. Οι μαθητές πρέπει πρώτα να διαλέξουν ορισμένα βασικά στοιχεία του μαθήματος και μετά να τα προσθέσουν στο κείμενο που θα δημιουργήσουν. Δεν πρέπει όμως να ξεχάσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά συγγραφής που απαιτεί το κάθε ένα. Τέλος, όσα παιδιά επέλεξαν να γράψουν γλωσσοδέτη «προκαλούν» τους συμμαθητές τους να προσπαθήσουν να τον διαβάσουν γρήγορα ενώ όσοι δημιούργησαν ένα αίνιγμα το διαβάζουν και αναμένουν την σωστή λύση του από τους υπόλοιπους.

Όλα τα μαθήματα Ιστορίας είναι διηγήσεις εκτός από κάποιες πηγές οι οποίες μπορεί να περιέχουν διάλογο. Σε αυτή τη δραστηριότητα οι μαθητές ανατρέπουν τη δομή του μαθήματος και καλούνται να φανταστούν ένα διάλογο μέσα από τον οποίο παρουσιάζεται το μάθημα. Εάν τα παιδιά δυσκολευτούν, μπορεί ο εκπαιδευτικός να απομονώσει ένα μέρος του μαθήματος και πάνω σ' αυτό οι μαθητές να δημιουργήσουν το κείμενο του διαλόγου. Τα παιδιά δεν πρέπει να ξεχάσουν να συμπεριλάβουν όλους τους χαρακτήρες και να δώσουν στον αναγνώστη ή θεατή τις βασικές πληροφορίες. Ακόμα, πρέπει να αποδώσουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις των ηρώων τους, γεγονός το οποίο θα επιτευχθεί μέσω της ενσυναίσθησης των ίδιων των μαθητών και φυσικά της άντλησης των απαραίτητων πληροφοριών από το κείμενο. Μετά την ολοκλήρωση της εργασίας κάθε διάλογος θα παρουσιαστεί είτε με απλή ανάγνωση του συγγραφέα του, είτε με θεατρική αναπαράσταση.

Αγαπημένη άσκηση, κυρίως στις μικρές ηλικιακά τάξεις, είναι η συγγραφή ενός παραμυθιού. Τα παιδιά καλούνται να φανταστούν και να αποτυπώσουν το μάθημα μέσα από ένα παραμύθι. Κρατώντας τα συγγραφικά χαρακτηριστικά αυτού του κειμενικού είδους, πλάθουν την ιστορία κι έπειτα την παρουσιάζουν. Στις μικρότερες τάξεις, ενδέχεται να υπάρχει μεγαλύτερος βαθμός ευκολίας γιατί το παραμύθι είναι πιο κοντά στις αναγνωστικές τους προτιμήσεις, σε αντίθεση με τα παιδιά μεγαλύτερων τάξεων.

Μια ακόμα δραστηριότητα, η οποία μπορεί να γίνει και ομαδικά, είναι η «σύνθεση ποιήματος με τη χρήση γνωστών ποιητικών μορφών ή μοτίβων (π.χ. haiku, diamante, limerick κτλ.)» C.E. Cornett (όπως αναφέρεται στο Καλογήρου, 2016). Για να πραγματοποιηθεί η άσκηση αυτή, βασική προϋπόθεση είναι η γνώση των παραπάνω ειδών και των χαρακτηριστικών τους. Έτσι, τα παιδιά θα μπορέσουν να

δημιουργήσουν οτιδήποτε επιλέξουν, βασισμένο στο μάθημα που έχουν διδαχθεί. Εάν υπάρχει η δυνατότητα και η έμπνευση, οι μαθητές καλούνται να γράψουν όσο πιο πολλά και διαφορετικά ποιητικά είδη γίνεται.

Κεφάλαιο 3.

3.1 Το Διδακτικό Πλάνο της πρότασής μας. Θεωρητική τεκμηρίωση

Το παρακάτω διδακτικό πλάνο έχει ως βασική αρχή τη χρήση της Δημιουργικής Γραφής ως κύριο εργαλείο μετάδοσης και επεξεργασίας γνώσεων. Μέσα από πληθώρα ασκήσεων οι μαθητές με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, όπου κριθεί αναγκαία, γίνονται κύριοι πρωταγωνιστές της διδακτικής διαδικασίας. Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως συντονιστής και ενθαρρύνει τα παιδιά να προχωρήσουν προς την κατάκτηση της γνώσης μέσα από μια ξεχωριστή και παιγνιώδη διαδικασία.

Κύρια χρήση του εκπαιδευτικού πλάνου είναι η οργάνωση της διδασκαλίας. Αρχικά, πρέπει να διαλευκανθεί η μέθοδος διδασκαλίας που πρόκειται να ακολουθηθεί και πάνω στην οποία θα δομηθεί όλη εκπαιδευτική πορεία. Με την χρήση της Δημιουργικής Γραφής οι περισσότερες δραστηριότητες – ασκήσεις που πραγματοποιούνται θέτουν τον μαθητή στο κέντρο και ως εκ τούτου εφαρμόζεται η μαθητοκεντρική μέθοδος. Κύριο μέλημα του εκπαιδευτικού κατά τη δημιουργία ενός διδακτικού πλάνου είναι να θέσει τον βασικό σκοπό κι έπειτα τους επιμέρους στόχους που σχεδιάζει να πετύχει μέσα από τη διδασκαλία του. Βασικός λόγος δημιουργίας ενός πλάνου είναι η επιγραμματική αναφορά των δραστηριοτήτων που πρόκειται να ακολουθηθούν. Ακόμα, προσδιορίζεται η σειρά με την οποία θα πραγματοποιηθούν οι ασκήσεις και εκτιμάται ο χρόνος που θα αφιερωθεί για αυτές. Ο εκπαιδευτικός φροντίζει να επικεντρωθεί στις γνωστικές ανάγκες των μαθητών του ενώ παράλληλα να τους δώσει τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν τις δεξιότητές τους. Στο διδακτικό πλάνο γίνεται αναφορά της βοήθειας των ΤΠΕ και των υπόλοιπων υλικών που διαθέτει η σχολική μονάδα και θα συμβάλουν στην οργάνωση και περάτωση των δραστηριοτήτων Δημιουργικής Γραφής που θα εφαρμοστούν. Σημαντική είναι η εμπλοκή διαφόρων γνωστικών αντικειμένων όπως για παράδειγμα «Πληροφορική» και «Θεατρική Αγωγή». Επιπρόσθετα, χρήσιμη είναι η αναφορά των προϋπάρχουσων γνώσεων καθώς έτσι θα γίνει σαφές τι οφείλει να διαλευκάνει ή να μάθει στα παιδιά προκειμένου να πραγματοποιηθεί η δραστηριότητα που θα ακολουθήσει. Με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζει το όμοιο επίπεδο γνώσεων του συνόλου, την αγαστή συνεργασία μεταξύ των παιδιών σε μια ομαδοσυνεργατική δραστηριότητα και την σωστή περάτωση της άσκησης. Τελικό στάδιο σε ένα διδακτικό πλάνο είναι η

αξιολόγηση. Ο εκπαιδευτικός αφού έχει εφαρμόσει τις ασκήσεις που έχει προετοιμάσει, κρίνει την πρόοδο των μαθητών κατά τη διάρκεια όλων των φάσεων - ασκήσεων σύμφωνα με την επίτευξη των στόχων που είχε θέσει εξ' αρχής. Ορισμένοι επιλέγουν να δημιουργούν ένα τελικό φύλλο εργασίας σύμφωνα με το οποίο αποσπών πληροφορίες για την κατανόηση και εφαρμογή των γνώσεων.

3.2 Δομικά μέρη του Διδακτικού Πλάνου και η λειτουργία τους

Ένα διδακτικό πλάνο για να είναι πλήρες και να παρέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες προς τον εκπαιδευτικό για την περάτωσή του αποτελείται από επτά μέρη.

Μέρος 1^ο - Εισαγωγή

Σε λίγες σειρές αναφέρονται ορισμένα «βιογραφικά» στοιχεία σχετικά με το πλάνο. Αρχικά, πρέπει να σημειωθεί η τάξη (π.χ. Δ' Δημοτικού), το σύνολο των μαθητών και προαιρετικά ξεχωριστά ο αριθμός των αγοριών και των κοριτσιών του τμήματος. Πιο συγκεκριμένα αναγράφεται το κεφάλαιο και η υποενότητα πάνω στην οποία έχει δημιουργηθεί το πλάνο. Ακόμα, προσδιορίζονται οι εκτιμώμενες διδακτικές ώρες και το χρονικό διάστημα που θα χρειαστεί για να υλοποιηθεί.

Μέρος 2^ο – Σκοπός

Ο σκοπός κάθε διδακτικού πλάνου πρέπει να είναι ένας και να διατυπώνεται με ακρίβεια και σαφήνεια. Είναι γενικός και τον ορίζει ο εκπαιδευτικός σύμφωνα με τις ανάγκες των μαθητών του ή με το κίνητρο που έχει και επιθυμεί να πετύχει.

Μέρος 3^ο – Στόχοι

Με βάση την ταξινόμια του Bloom και των συνεργατών του οι διδακτικοί στόχοι κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες α) τον γνωστικό τομέα, β) τον συναισθηματικό τομέα και γ) τον ψυχοκινητικό τομέα (Bloometal, 1956). Αρκετοί εκπαιδευτικοί ακολουθούν την κατάταξη αυτή και στο προτεινόμενο πλάνο του παρακάτω κεφαλαίου γίνονται διακριτοί. Κάθε δραστηριότητα ή άσκηση που σχεδιάζεται έχει στόχο να πετύχει ορισμένους από αυτούς. Ακόμα, είναι πιθανό σε μια διδασκαλία να μην επιτευχθούν όλοι όσοι έχουν οριστεί γιατί μια τάξη είναι ένας

ζωντανός οργανισμός τον οποίο δεν μπορείς πάντοτε να προκαθορίσεις και να προβλέψεις. Ωστόσο, καλό είναι να τίθενται όσο πιο πολλοί και ρεαλιστικοί σύμφωνα με τη σύνθεση των μαθητών κάθε τάξης.

Μέρος 4^ο – Προϋπάρχουσες γνώσεις

Ένας εκπαιδευτικός οφείλει να σημειώσει τις απαραίτητες προϋπάρχουσες γνώσεις που πρέπει να έχουν οι μαθητές του ούτως ώστε να πραγματοποιηθεί η διδασκαλία. Το σύνολο της τάξης χρειάζεται να είναι σε ίδιο γνωστικά επίπεδο για να έχει τα ανάλογα μαθησιακά και όχι μόνο αποτελέσματα που έχουν οριστεί από τον σχεδιασμό. Ακόμα, με τον έγκαιρο εντοπισμό ελλείψεων πριν την εφαρμογή του διδακτικού πλάνου ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να τα αναπληρώσει κι έπειτα να προχωρήσει στην πραγματοποίηση όσων έχει προετοιμάσει.

Μέρος 5^ο – Τρόποι και μέθοδοι διδασκαλίας

Οι τρόποι – μέθοδοι διδασκαλίας χωρίζονται σε ποικίλες κατηγορίες ανάλογα με διάφορες μεταβλητές. Μια από τις πιο συνήθειες είναι ανάλογα με τον φορέα κινητοποίησης της όλης διδακτικής διαδικασίας και προκύπτουν τέσσερις κατηγορίες. Η πρώτη είναι οι δασκαλοκεντρικές μορφές σύμφωνα με τις οποίες κέντρο όλης της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι ο δάσκαλος ο οποίος καθοδηγεί και ελέγχει την πορεία του μαθήματος. Στις μικτές μορφές το «βάρος» της διδασκαλίας μοιράζεται εξίσου στον εκπαιδευτικό και στον μαθητή εφόσον γίνονται το ίδιο μέτοχοι και οι δύο. Ακολουθούν οι μαθητοκεντρικές μορφές στις οποίες όπως προϋποθέτει και η ίδια η λέξη βασική κινητήρια δύναμη του μαθήματος είναι ο μαθητής, ενώ ο δάσκαλος δρα βοηθητικά παρά μόνο όταν χρειαστεί. Σε αυτή την ταξινόμηση τελευταία κατηγορία είναι οι ομαδοκεντρικές μορφές όπου η διδασκαλία πραγματοποιείται με την βοήθεια των μαθητών οι οποίοι δρουν σε μικρές ομάδες συνεργατικά. Τέλος, κάθε κατηγορία που προαναφέρθηκε περιλαμβάνει επιμέρους μορφές, ωστόσο για τις κυριότερες έχει γίνει λόγος.

Μέρος 6^ο - Υλικά και μέσα διδασκαλίας

Σχεδόν κάθε διδασκαλία για να πραγματοποιηθεί γίνεται χρήση ορισμένων βοηθητικών μέσων. Το κυριότερο από αυτά είναι το σχολικό εγχειρίδιο ή γενικότερα κάποιο βιβλίο. Με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας έχει γίνει πλέον αναπόσπαστο βοήθημα ο Η/Υ και ο προβολέας. Όλα αυτά τα μέσα πρέπει να αναφερθούν κατά τη

δημιουργία ενός διδακτικού πλάνου. Κύριος σκοπός τους είναι η ενίσχυση – διάνθιση της διδασκαλίας ενώ παράλληλα λειτουργούν ως αναπόσπαστα εργαλεία στα χέρια του εκπαιδευτικού.

Μέρος 7^ο – Φάσεις διδασκαλίας

Κάθε διδασκαλία χωρίζεται σε ορισμένες φάσεις. Ο εκπαιδευτικός για να οργανωθεί καλύτερα και να κάνει πιο παραγωγικό το μάθημά του προγραμματίζει το περιεχόμενο που θα διδάξει ή τις δραστηριότητες που θα πραγματοποιήσει και τις οριοθετεί σε φάσεις. Ακόμα, προσπαθεί να προβλέψει και τον ανάλογο χρόνο που θα χρειαστεί για την περάτωση κάθε φάσης. Έτσι, καταλήγει να έχει ένα δομημένο πλάνο διδασκαλίας το οποίο μπορεί να συμβουλευτεί ακόμα και την ώρα της διδασκαλίας ενώ παράλληλα λειτουργεί ως μέσο οργάνωσής της.

Μέρος 8^ο – Αξιολόγηση

Τελευταίο στάδιο ενός διδακτικού πλάνου είναι η αξιολόγηση τόσο των μαθητών όσο και του δασκάλου. Ο εκπαιδευτικός μέσα από μια δραστηριότητα που βάζει στους μαθητές του είναι σε θέση να ελέγξει κατά πόσο έχει πετύχει τους στόχους που έθεσε πριν τη διδασκαλία. Ακόμα, αξιολογεί ο ίδιος τον εαυτό του αναφορικά με την «επιτυχία» όσων είχε προγραμματίσει και διορθώνει ό,τι θα άλλαζε για να βελτιώσει τη διδασκαλία του. Με αυτόν τον τρόπο έχει τη δυνατότητα στην επόμενη διδασκαλία να πραγματοποιήσει θετικές αλλαγές οι οποίες θα βοηθήσουν τον ίδιο αλλά και τους μαθητές του ενώ η διδασκαλία θα γίνει πιο παραγωγική.

Κεφάλαιο 4.

4.1 Ενδεικτικά Διδακτικά Πλάνα για την Ιστορία της Γ' Δημοτικού με την αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τέσσερα διδακτικά πλάνα στα οποία όλες οι δραστηριότητες - ασκήσεις έχουν ως βάση την Δημιουργική Γραφή. Πιο συγκεκριμένα, αφορούν την Ιστορία της Γ' Δημοτικού στο πρώτο μέρος στην πρώτη ενότητα. Η Ιστορία είναι ένα διδακτικό αντικείμενο το οποίο εντάσσεται σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα για πρώτη φορά στην τάξη αυτή. Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με ένα καινούριο κλάδο και με ιδέες – γνώσεις οι οποίες δεν είναι απτές, όπως το δωδεκάθεο. Με την συμβολή της Δημιουργικής Γραφής οι νέες γνώσεις, οι οποίες ίσως να τους δυσκολέψουν, παρουσιάζονται με έναν πιο παιγνιώδη και διαφορετικό τρόπο. Επομένως, τα παιδιά με την αρωγή του εκπαιδευτικού καταφέρνουν να επιτύχουν τον στόχο τους που δεν είναι άλλος από την κατανόηση και κατάκτηση των νέων πληροφοριών.

4.1.1 Η Τιτανομαχία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να αναφέρει ορισμένα στοιχεία αναφορικά με την τάξη που εφαρμόζεται το πλάνο, τον αριθμό των μαθητών, το διδακτικό αντικείμενο, το κεφάλαιο, το μάθημα και τις διδακτικές ώρες που πρόκειται να διαρκέσει η εφαρμογή του διδακτικού πλάνου.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του συγκεκριμένου διδακτικού πλάνου είναι οι μαθητές να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο οι αρχαίοι Έλληνες ερμήνευαν την δημιουργία του κόσμου.

ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί

Οι μαθητές να:

- γνωρίσουν πως γεννήθηκε η Γη, οι Τιτάνες και ορισμένοι θεοί
- κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο μεγάλωσε ο Δίας
- αντιληφθούν τους όρους Τιτανομαχία και Γιγαντομαχία
- συνθέσουν ένα μικρό θεατρικό κείμενο με την μορφή του διαλόγου

Συναισθηματικοί

Οι μαθητές να:

- μπου στην θέση της Ρέας

Ψυχοκινητικοί

Οι μαθητές να:

- καλλιεργήσουν την έννοια της ομαδοσυνεργατικότητας
- παρουσιάσουν ένα μικρό θεατρικό
- συζητήσουν μεταξύ τους τις εντυπώσεις τους για εργασίες των συμμαθητών τους
- εξασκήσουν την ικανότητά τους στη ζωγραφική

ΠΡΟΫΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Οι μαθητές πριν τη διδασκαλία αυτή πρέπει να γνωρίζουν:

- την έννοια του διαλόγου
- πώς δημιουργείται ένας τίτλος

ΤΡΟΠΟΙ, ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΣΚΑΛΙΑΣ

Λόγω της εννοιολογικής δυσκολίας του πρώτου μαθήματος έχει επιλεγεί η μικτή μέθοδος διδασκαλίας στο αρχικό στάδιο. Με την μορφή των ερωταποκρίσεων και της συζήτησης γίνεται η πρώτη κατανόηση του μαθήματος. Έπειτα, είναι διακριτή η μαθητοκεντρική μέθοδος μέσα από ομαδοσυνεργατικές ασκήσεις στις οποίες τα παιδιά έχουν τον πλήρη έλεγχο και ανακαλύπτουν ή επεξεργάζονται μόνοι τους τις νέες γνώσεις.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Για την παρούσα διδασκαλία είναι απαραίτητος ένας προβολέας και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής για να προβληθεί το κείμενο του μαθήματος στον πίνακα. Ακόμα, χρειάζονται λευκά φύλλα Α4 για την διεκπεραίωση ορισμένων δραστηριοτήτων.

ΦΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Α' Φάση – 45'

Στην πρώτη διδακτική ώρα ο εκπαιδευτικός διαβάζει κάθε παράγραφο ξεχωριστά και κάνει παύση για να εκμαιεύσει, με ερωταποκρίσεις από τους μαθητές του τις νέες πληροφορίες που άκουσαν. Εάν υπάρξει κάποιο δυσνόητο σημείο τότε ο δάσκαλος με περιφραστικό τρόπο προσπαθεί να το αναλύσει για να το κατανοήσουν τα παιδιά. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία αυτή γίνεται ξανά με ερωταποκρίσεις επανάληψη των βασικών σημείων του μαθήματος.

Β' Φάση – 45'

Εφόσον έχουν κατακτηθεί οι νέες γνώσεις έως ένα σημαντικό βαθμό τα παιδιά καλούνται να δημιουργήσουν έναν διάλογο με τους βασικούς χαρακτήρες του μαθήματος. Ο εκπαιδευτικός πριν την έναρξη της δραστηριότητας χωρίζει τους μαθητές σε ολιγομελείς ομάδες και τους δίνει ένα χαρτί Α4 στο οποίο θα συνθέσουν την εργασία τους. Ακόμα, φροντίζει να υπενθυμίσει τα βασικά χαρακτηριστικά ενός διαλόγου (π.χ. χρήση παύλας, να υπάρχει ζωντάνια στο κείμενο κλπ) και ενημερώνει ότι έχουν είκοσι λεπτά για να ολοκληρώσουν την άσκηση. Εάν κριθεί απαραίτητο επεμβαίνει και βοηθά την ομάδα που έχει ανάγκη.

Μόλις έχουν τελειώσει όλες οι ομάδες το συγγραφικό τους έργο ο εκπαιδευτικός τους ανακοινώνει ότι θα το παρουσιάσουν θεατρικά στους συμμαθητές τους. Έχουν στη διάθεσή τους πέντε λεπτά για να πραγματοποιήσουν τη διανομή των ρόλων και σε περίπτωση που τους λείπουν «ηθοποιοί» συνδράμει ο δάσκαλος ή κάποιος συμμαθητής τους. Μετά τη θεατρική αναπαράσταση υπάρχει σχολιασμός – συζήτηση σχετικά με το περιεχόμενο των διαλόγων με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.

Γ' Φάση – 35'

Στην τρίτη φάση ο εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές του σε έξι ολιγομελείς ομάδες και δίνει στην κάθε μία από μία παράγραφο του κειμένου. Αφού μοιράσει ένα χαρτί Α4 στο κάθε σύνολο τους εξηγεί ότι θα πρέπει να αποτυπώσουν την εικόνα που φαντάζονται μέσα από το μέρος του κειμένου που τους δόθηκε. Επίσης, προσθέτει ότι όταν ολοκληρώσουν τη ζωγραφική πρέπει να δώσουν έναν τίτλο στο έργο τους. Εάν υπάρξει χρονικό περιθώριο κάθε ομάδα παρουσιάζει την εργασία της στις υπόλοιπες.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Στο μέρος της αξιολόγησης ο εκπαιδευτικός, αφού έχει ολοκληρωθεί το πλάνο, συγκεντρώνει πληροφορίες και πραγματοποιεί κριτική και αυτοκριτική σχετικά με την απόδοση του έργου του. Σημαντικός και κύριος παράγοντας της αξιολόγησης είναι ο έλεγχος της επίτευξης των στόχων και του σκοπού που έχουν τεθεί εξ' αρχής. Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα τροποποίησης σημείων στα οποία κρίνεται ότι χρειαζόντουσαν βελτίωση.

4.2 Οι θεοί του Ολύμπου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να αναφέρει ορισμένα στοιχεία αναφορικά με την τάξη που εφαρμόζεται το πλάνο, τον αριθμό των μαθητών, το διδακτικό αντικείμενο, το κεφάλαιο, το μάθημα και τις διδακτικές ώρες που πρόκειται να διαρκέσει η εφαρμογή του διδακτικού πλάνου.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του συγκεκριμένου διδακτικού πλάνου είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τους θεούς του Ολύμπου.

ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί

Οι μαθητές να:

- γνωρίσουν τους θεούς του Ολύμπου και τις ιδιότητες που τους απέδιδαν οι άνθρωποι

- συνδέσουν τον κάθε θεό με το σύμβολο που του αντιστοιχεί
- επισημάνουν τα ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά των θεών

Συναισθηματικοί

Οι μαθητές να:

- αντιληφθούν την ανάγκη των ανθρώπων να λατρεύει τους θεούς

Ψυχοκινητικοί:

Οι μαθητές να:

- καλλιεργήσουν την έννοια της ομαδοσυνεργατικότητας
- παρουσιάσουν ένα μικρό θεατρικό
- συζητήσουν μεταξύ τους τις εντυπώσεις τους για εργασίες των συμμαθητών

τους

ΠΡΟΫΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Οι μαθητές πριν τη διδασκαλία αυτή πρέπει να γνωρίζουν:

- την έννοια του διαλόγου
- να συνθέτουν ένα μικρής έκτασης ποίημα
- την έννοια της ομοιοκαταληξίας

ΤΡΟΠΟΙ, ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Η μικτή και κυρίως μαθητοκεντρική διδασκαλία συνοδεύει αυτό το διδακτικό πλάνο. Ο εκπαιδευτικός στην πρώτη φάση, όπου κρίνεται απαραίτητο, απαντά σε απορίες των μαθητών για να αποσαφηνιστούν δυσνόητα σημεία του μαθήματος. Στο υπόλοιπο μέρος του πλάνου οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται με τα παιδιά να έχουν κυρίαρχο ρόλο στην έκβαση του μαθήματος. Μέσα από ομαδοσυνεργατικές ασκήσεις, παιχνίδι ρόλων και διάλογο μεταξύ τους γίνεται η διδασκαλία.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Για την παρούσα διδασκαλία είναι απαραίτητος ένας προβολέας και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής για να προβληθεί το κείμενο του μαθήματος στον πίνακα. Ακόμα, χρειάζονται λευκά φύλλα Α4 για τη διεκπεραίωση ορισμένων

δραστηριοτήτων. Σημαντικά για την περάτωση του συγκεκριμένου πλάνου είναι ορισμένα αντικείμενα τα οποία παρουσιάζονται ως σύμβολα των θεών. Πιο συγκεκριμένα ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει έναν κεραυνό, μία τρίαινα, μια λύρα, ένα αμόνι ή φωτιά, ένα πέτασο ή φτερωτά σανδάλια και μία πανοπλία. Τα σύμβολα αυτά μπορούν να δημιουργηθούν είτε από χαρτόνι είτε να εκτυπωθούν και να πλαστικοποιηθούν.

ΦΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

A' Φάση – 45'

Στην πρώτη φάση ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να γίνουν εκείνοι οι αναγνώστες του κειμένου. Πιο συγκεκριμένα, αναθέτει μία παράγραφο σε έναν μαθητή κι όταν ολοκληρωθεί η ανάγνωσή της πραγματοποιείται διάλογος σχετικά με το περιεχόμενο που διαβάστηκε ενώ παράλληλα λύνονται απορίες. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται έως ότου τελειώσει το κείμενο. Έπειτα, γίνεται επανάληψη των βασικών σημείων του μαθήματος με ερωταποκρίσεις.

B' Φάση – 45'

Εφόσον έχουν κατακτηθεί οι νέες γνώσεις έως ένα σημαντικό βαθμό τα παιδιά καλούνται να δημιουργήσουν έναν διάλογο με ορισμένους θεούς του μαθήματος και έναν κοινό θνητό. Πιο συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε ομάδες και τους δίνει μια κόλλα A4 στην οποία θα συνθέσουν το κείμενό τους. Στη διάθεσή τους τα παιδιά έχουν είκοσι λεπτά και εάν κριθεί απαραίτητη την βοήθεια του δασκάλου.

Στον υπόλοιπο χρόνο που έχει μείνει από τη συγκεκριμένη διδακτική ώρα κάθε ομάδα έχει τη δυνατότητα να παρουσιάσει το κείμενό της δίνοντάς του θεατρική μορφή. Μέσα σε πέντε λεπτά φροντίζει να μοιράσει ρόλους και έπειτα με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού να ανέβουν στο θεατρικό «σανίδι» της τάξης τους. Σε περίπτωση που λείπουν άτομα για να υποδυθούν τους χαρακτήρες συνδράμει ο δάσκαλος ή κάποιος άλλος μαθητής.

Γ' Φάση – 20'

Στην τρίτη φάση οι μαθητές θα παίξουν μια τροποποιημένη παντομίμα. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στα παιδιά ότι θα επιλέγουν έναν θεό και οι υπόλοιποι πρέπει να μαντέψουν ποιον παριστάνει αλλά την απάντησή τους θα τη γράφουν σε ένα χαρτάκι. Κάθε μαθητής έχει στη διάθεσή του ένα λεπτό για να πραγματοποιήσει την μίμηση και μόλις ολοκληρωθεί η διαδικασία αυτή γίνεται η αποκάλυψη του προσώπου που παρίστανε. Έπειτα, σηκώνουν το χέρι τους όσοι κατάφεραν να μαντέψουν σωστά και ο δάσκαλος ελέγχει την απάντηση που έχουν γράψει. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην έδρα του δασκάλου θα υπάρχουν διάφορα σύμβολα (π.χ. κεραυνός, φτερωτά σανδάλια κλπ.) τα οποία όποιος μαθητής επιθυμεί μπορεί να χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια της μίμησής του.

Δ' Φάση – 25'

Ο εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε ολιγομελείς ομάδες ή σε δυάδες για να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη δραστηριότητα. Έπειτα, τους δίνει μία κόλλα Α4 στην οποία πρέπει να γράψουν ένα τετράστιχο ποίημα, με ομοιοκαταληξία και να σχετίζεται με έναν θεό. Προληπτικά γίνεται μια επανάληψη σχετικά με την έννοια της ομοιοκαταληξίας και του στίχου. Εάν κάποια ομάδα ολοκληρώσει την εργασία της σε σύντομο χρονικό διάστημα μπορεί προαιρετικά να ζωγραφίσει κάτι σχετικό με το ποίημά της. Στο τέλος, παρουσιάζει κάθε ομάδα το τετράστιχο που σύνθεσε και γίνεται σχολιασμός.

Ε' ΦΑΣΗ – 30'

Έπειτα από ενδελεχή ενασχόληση με το μάθημα που αφορά τους θεούς του Ολύμπου ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές, ως δραστηριότητα αξιολόγησης, να δημιουργήσουν «τον ιστό του ήρωα». Πιο συγκεκριμένα, χωρίζει το σύνολο σε δυάδες και τους δίνει μία κόλλα Α4. Στη συνέχεια, πρέπει να σχεδιάσουν ένα αραχνόγραμμα σύμφωνα με όσα λέει, κάνει, αισθάνεται, κλπ. ο ήρωας που επέλεξαν C.E. Cornett (όπως αναφέρεται στο Καλογήρου, 2016). Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία ο εκπαιδευτικός ελέγχει και συζητά τις εργασίες των μαθητών.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Στο μέρος της αξιολόγησης ο εκπαιδευτικός, αφού έχει ολοκληρωθεί το πλάνο, συγκεντρώνει πληροφορίες και πραγματοποιεί κριτική και αυτοκριτική σχετικά με την απόδοση του έργου του. Σημαντικός και κύριος παράγοντας της αξιολόγησης είναι ο έλεγχος της επίτευξης των στόχων και του σκοπού που έχουν τεθεί εξ' αρχής. Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα τροποποίησης σημείων στα οποία κρίνεται ότι χρειαζόντουσαν βελτίωση.

4.3 Οι θεές του Ολύμπου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να αναφέρει ορισμένα στοιχεία αναφορικά με την τάξη που εφαρμόζεται το πλάνο, τον αριθμό των μαθητών, το διδακτικό αντικείμενο, το κεφάλαιο, το μάθημα και τις διδακτικές ώρες που πρόκειται να διαρκέσει η εφαρμογή του διδακτικού πλάνου.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του συγκεκριμένου διδακτικού πλάνου είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τις θεές του Ολύμπου.

ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί

Οι μαθητές να:

- γνωρίσουν τις θεές του Ολύμπου και τις ιδιότητες που τους απέδιδαν οι άνθρωποι

- συνδέσουν την κάθε θεά με το σύμβολο που του αντιστοιχεί

- επισημάνουν τα ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά των θεών

Συναισθηματικοί

Οι μαθητές να:

- αντιληφθούν την ανάγκη των ανθρώπων να λατρεύει τις θεές

Ψυχοκινητικοί:

Οι μαθητές να:

- καλλιεργήσουν την έννοια της ομαδοσυναργατικότητας
- κατασκευάσουν ένα κόμικ
- συζητήσουν μεταξύ τους τις εντυπώσεις τους για εργασίες των συμμαθητών τους
- παρουσιάσουν μια συνέντευξη

ΠΡΟΫΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Οι μαθητές πριν τη διδασκαλία αυτή πρέπει να γνωρίζουν:

- τι είναι ένα κόμικ και τα χαρακτηριστικά του
- τι είναι ένα αίνιγμα και τα χαρακτηριστικά του

ΤΡΟΠΟΙ, ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Στο παρόν πλάνο διδασκαλίας προβλέπεται χρήση μεικτής διδασκαλίας. Ο εκπαιδευτικός στο πρώτο μέρος βοηθά τους μαθητές να επεξεργαστούν το κείμενο του μαθήματος μέσω ερωταποκρίσεων κατά βάση. Στις υπόλοιπες φάσεις, αφού βεβαιωθεί ότι τα παιδιά έχουν κατανοήσει τις εκφωνήσεις των δραστηριοτήτων, επιβλέπει και τους αφήνει να έχουν εκείνα τον κύριο λόγο. Ακόμα, προωθείται η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας καθώς χρησιμοποιείται για την περάτωση των περισσότερων δραστηριοτήτων.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Για την παρούσα διδασκαλία είναι απαραίτητος ένας προβολέας και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής για να προβληθεί το κείμενο του μαθήματος στον πίνακα. Ακόμα, χρειάζονται λευκά φύλλα Α4, ξυλομπογιές, μαρκαδόροι και χάρακες για τη διεκπεραίωση ορισμένων δραστηριοτήτων.

ΦΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Α' ΦΑΣΗ – 45'

Στην πρώτη φάση πρόκειται να γίνει η επεξεργασία του κειμένου από το σχολικό εγχειρίδιο. Με προβολή του στον πίνακα της τάξης (εάν δεν υπάρχει

χρησιμοποιείται μόνο το βιβλίο) ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να τον βοηθήσουν στην ανάγνωση. Μία παράγραφος αντιστοιχεί σε έναν μαθητή και γίνεται παύση κατά την ολοκλήρωση της ανάγνωσής της με σκοπό να την επεξεργαστούν με την μέθοδο των ερωταποκρίσεων. Εφόσον ο εκπαιδευτικός βεβαιωθεί ότι έχει γίνει κατανοητή από όλο το τμήμα συνεχίζει στην επόμενη μέχρι το τέλος του κειμένου. Έπειτα, ακολουθεί επανάληψη των βασικών σημείων του μαθήματος μέσω ερωτήσεων από τον δάσκαλο.

Β' ΦΑΣΗ –45'

Ο εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε ολιγομελείς ομάδες και τους δίνει ένα φύλλο Α4. Έπειτα, τους εξηγεί ότι σκοπός τους είναι να φανταστούν και να αποτυπώσουν μια συνέντευξη ενός κοινού θνητού με μία θεά τους Ολύμπου. Στη διάθεσή τους έχουν είκοσι με εικοσιπέντε λεπτά. Όταν ολοκληρωθεί το συγγραφικό κομμάτι κάθε ομάδα επιλέγει δύο εκπροσώπους οι οποίοι θα παρουσιάσουν τη φανταστική συνέντευξη. Στο τέλος, γίνεται συζήτηση με το σύνολο σχετικά με την εντύπωση που τους άφησε η εργασία των συμμαθητών τους.

Γ' ΦΑΣΗ – 45'

Ο εκπαιδευτικός και γι' αυτή τη δραστηριότητα χωρίζει τους μαθητές σε ολιγομελείς ομάδες και τους δίνει ένα φύλλο Α4. Μετά δίνει οδηγίες σχετικά με τη δημιουργία του κόμικ που πρέπει να δημιουργήσουν. Στόχος τους είναι να κάνουν ένα μικρό και περιεκτικό κόμικ με πρωταγωνίστριες ορισμένες θεές του Ολύμπου. Έπειτα, ακολουθεί μικρή επανάληψη σχετικά με τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει το συγκεκριμένο κειμενικό είδος και υπενθυμίζεται ότι καλό είναι να χρησιμοποιήσουν σύμβολα των θεών. Όταν ολοκληρωθεί το παραπάνω έργο γίνεται μια σύντομη παρουσίαση της εργασίας κάθε ομάδας προς τις υπόλοιπες.

Δ' ΦΑΣΗ – 25'

Ο εκπαιδευτικός για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα έχει την ευελιξία να αφήσει τους μαθητές να εργαστούν ατομικά ή εταιρικά. Ως εργασία σε ένα μικρό φύλλο τα παιδιά καλούνται να δημιουργήσουν ένα αίνιγμα για μια θεά. Πριν ξεκινήσουν να επεξεργάζονται τη δραστηριότητα αυτή ο εκπαιδευτικός τους υπενθυμίζει πως αίνιγμα είναι η αναφορά ορισμένων χαρακτηριστικών ενός αντικειμένου ή ανθρώπου χωρίς να προσδιοριστεί το ίδιο ή ο ίδιος. Εφόσον κάθε

παιδί έχει γράψει το αίνιγμά του το διαβάζει στους υπόλοιπους και εκείνοι με την σειρά τους πρέπει να μαντέψουν ποια θεά κρύβεται πίσω από αυτό.

Ε' ΦΑΣΗ – 30'

Στην τελευταία φάση ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους σε μεγάλο βαθμό για την περάτωση της συγκεκριμένης δραστηριότητας. Κάθε μαθητής πρέπει να αναμείξει χαρακτήρες διαφόρων παραδοσιακών παραμυθιών και θεών του Ολύμπου για τη συγγραφή μιας νέας ιστορίας C.E. Cornett (όπως αναφέρεται στο Καλογήρου, 2016). Εάν περισσέψει χρόνος ο εκπαιδευτικός διαβάζει τις ιστορίες των μαθητών στο σύνολο.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Στο μέρος της αξιολόγησης ο εκπαιδευτικός, αφού έχει ολοκληρωθεί το πλάνο, συγκεντρώνει πληροφορίες και πραγματοποιεί κριτική και αυτοκριτική σχετικά με την απόδοση του έργου του. Σημαντικός και κύριος παράγοντας της αξιολόγησης είναι ο έλεγχος της επίτευξης των στόχων και του σκοπού που έχουν τεθεί εξ' αρχής. Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα τροποποίησης σημείων στα οποία κρίνεται ότι χρειαζόντουσαν βελτίωση.

4.4 Ο Προμηθέας, η Πανδώρα, ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να αναφέρει ορισμένα στοιχεία αναφορικά με την τάξη που εφαρμόζεται το πλάνο, τον αριθμό των μαθητών, το διδακτικό αντικείμενο, το κεφάλαιο, το μάθημα και τις διδακτικές ώρες που πρόκειται να διαρκέσει η εφαρμογή του διδακτικού πλάνου.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του συγκεκριμένου διδακτικού πλάνου είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τρεις μύθους. Πιο συγκεκριμένα, να μάθουν για τον μύθο του Προμηθέα, της Πανδώρας, του Δευκαλίωνα και της Πύρρας.

ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί

Οι μαθητές να:

- γνωρίσουν τον μύθο του Προμηθέα και να κατανοήσουν την προσφορά του στους ανθρώπους
- μάθουν για τον μύθο της Πανδώρας
- γνωρίσουν τον μύθο του Δευκαλίωνα και της Πύρρας

Συναισθηματικοί

Οι μαθητές να:

- επεξεργαστούν τη στάση και τα συναισθήματα του Δία

Ψυχοκινητικοί:

Οι μαθητές να:

- συζητήσουν μεταξύ τους τις εντυπώσεις τους για εργασίες των συμμαθητών τους
- αναπαραστήσουν ένα διάλογο

ΠΡΟΫΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Οι μαθητές πριν τη διδασκαλία αυτή πρέπει να γνωρίζουν:

- την έννοια του μύθου

ΤΡΟΠΟΙ, ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Για το παρόν πλάνο διδασκαλίας προβλέπεται κατά βάση η δασκαλοκεντρική μέθοδος και η μεικτή. Η πολυπλοκότητα του μαθήματος δεν επιτρέπει ιδιαίτερα στον μαθητή να έχει εκείνος τον κύριο λόγο καθώς ο εκπαιδευτικός πρέπει να αναλύει, να αποσαφηνίζει, και να καθοδηγεί σε δυσνόητα σημεία. Ο εκπαιδευτικός για να εμπλέξει τον μαθητή αναθέτει την ανάγνωση του κειμένου στα παιδιά και όπου είναι απαραίτητο πραγματοποιούνται παύσεις για να δοθούν εξηγήσεις. Οι δραστηριότητες έχουν σχεδιαστεί έτσι ούτως ώστε στο τέλος τους να υπάρχει συζήτηση και σχολιασμός για το έργο του κάθε ένα.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Για την παρούσα διδασκαλία είναι απαραίτητος ένας προβολέας και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής για να προβληθεί το κείμενο του μαθήματος στον πίνακα. Ακόμα, χρειάζονται λευκά φύλλα Α4 για την διεκπεραίωση ορισμένων δραστηριοτήτων.

ΦΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Α' ΦΑΣΗ – 45'

Στην πρώτη φάση πρόκειται να πραγματοποιηθεί η ανάλυση του κειμένου από το σχολικό εγχειρίδιο. Η πολυπλοκότητά του καθώς και η σύνδεση τριών μύθων καθιστούν την κατανόησή του δύσκολη. Επομένως, ο εκπαιδευτικός για να βοηθήσει τους μαθητές δίνει παραπάνω βαρύτητα στη νοηματική επεξεργασία κάθε παραγράφου. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία αυτή πραγματοποιεί επανάληψη κάθε μύθου ξεχωριστά. Για τον μύθο του Προμηθέα ζητά από τα παιδιά να βασιστούν στην εικονιστική πηγή 1 στην σελίδα 19 και με τις ανάλογες ερωτήσεις πραγματοποιείται η επανάληψη. Αναφορικά με τον μύθο της Πανδώρας πραγματοποιείται η ίδια προσέγγιση με την εικονιστική πηγή 3 στην σελίδα 20. Για τον τρίτο μύθο του Δευκαλίωνα και της Πύρρας η ανακεφαλαίωση γίνεται με ερωτήσεις και καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό.

Β' ΦΑΣΗ – 45'

Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στους μαθητές ότι πρέπει να επιλέξουν έναν μύθο από τους τρεις και να τον διηγηθούν τροποποιώντας το ύφος. Επειδή είναι πιθανό οι μαθητές να μην κατανοήσουν την εκφώνηση αυτή ο δάσκαλος επενδύει λίγο χρόνο εξηγώντας την έννοια του ύφους και πως μια πρόταση γίνεται να τροποποιηθεί. Εάν υπάρχει δυνατότητα δίνει ένα γραπτό παράδειγμα στον πίνακα. Έπειτα, αφήνει τους μαθητές να δημιουργήσουν και βοηθά όπου κρίνει ότι υπάρχει ανάγκη. Αφού ολοκληρωθεί το γραπτό μέρος ορισμένοι αν όχι όλοι οι μαθητές παρουσιάζουν τις εργασίες τους και πραγματοποιείται συζήτηση μεταξύ του συνόλου σχετικά με το πώς άλλαξε ο μύθος με το ύφος που έχει επιλεγεί.

Γ' ΦΑΣΗ – 45'

Στην τρίτη φάση οι μαθητές καλούνται να τροποποιήσουν τον μύθο της Πανδώρας. Έχουν την ευελιξία να αλλάξουν όποιο μέρος θέλουν (αρχή, μέση, τέλος). Ακόμα, ο εκπαιδευτικός τους προτείνει να χρησιμοποιήσουν το στοιχείο της αγωνίας ή της ανατροπής για να προκαλέσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Ο εκπαιδευτικός καθ' όλη την διάρκεια περιφέρεται και βοηθά τους μαθητές που έχουν οποιαδήποτε ανάγκη. Στο τέλος, παρουσιάζονται οι εργασίες και συζητείται η γνώμη των παιδιών αναφορικά με το σημείο που επέλεξε ο κάθε μαθητής να τροποποιήσει.

Δ' ΦΑΣΗ – 30'

Στην τέταρτη φάση ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές του, σε ένα χαρτί A4, να φανταστούν έναν διάλογο μεταξύ του Προμηθέα και του Δία. Υπενθυμίζει στα παιδιά ότι πρέπει μέσα από το κείμενό τους να φανούν τα συναισθήματα των δύο προσώπων και να χρησιμοποιήσουν τα αντίστοιχα σημεία στίξης. Όταν ολοκληρωθεί το συγγραφικό μέρος θα ακολουθήσει θεατρική αναπαράσταση του διαλόγου και ο συγγραφέας του έχει την δυνατότητα να επιλέξει ένα συμμαθητή του για να ενσαρκώσει τον άλλο ρόλο. Ασφαλώς στο τέλος πραγματοποιείται σχολιασμός του αποτελέσματος από το σύνολο.

Ε' ΦΑΣΗ – 45'

Στην τελευταία φάση ο εκπαιδευτικός κοινοποιεί με τη βοήθεια του προβολέα ένα απόσπασμα από το ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου με τίτλο «Προμηθέας ή το παιχνίδι μιας μέρας». Πιο συγκεκριμένα το απόσπασμα το παρουσιάζει από το ανθολόγιο της Ε' & ΣΤ' Δημοτικού. Έπειτα, προχωρά σε ανάγνωση και ανάλυσή του με την μέθοδο των ερωταποκρίσεων. Δεδομένης της δυσκολίας, καθώς απευθύνεται σε μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας ο εκπαιδευτικός δίνει αρκετή βοήθεια για να εκμαιεύσει το νόημα που προσπαθεί να αποδώσει ο ποιητής. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία αυτή δίνει στους μαθητές μια κόλλα A4 και τους ζητά να συνεργαστούν με τον συμμαθητή που βρίσκεται στο ίδιο θρανίο. Σκοπός τους είναι να μετατρέψουν το ποίημα σε poetry comic. Πριν ξεκινήσουν να συνεργάζονται γίνεται σαφής και αναλυτική επεξήγηση σχετικά με την έννοια αυτή. Στο τέλος, κάθε θρανίο παρουσιάζει στο σύνολο την εργασία του και γίνεται σχολιασμός της.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Στο μέρος της αξιολόγησης ο εκπαιδευτικός, αφού έχει ολοκληρωθεί το πλάνο, συγκεντρώνει πληροφορίες και πραγματοποιεί κριτική και αυτοκριτική σχετικά με την απόδοση του έργου του. Σημαντικός και κύριος παράγοντας της αξιολόγησης είναι ο έλεγχος της επίτευξης των στόχων και του σκοπού που έχουν τεθεί εξ' αρχής. Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα τροποποίησης σημείων στα οποία κρίνεται ότι χρειαζόντουσαν βελτίωση.

Επίλογος

Όπως έχει ήδη παρουσιαστεί το μάθημα της Ιστορίας με την αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής έχει αποκτήσει άλλη προοπτική. Διδάσκων και διδασκόμενος έχουν διαφορετική θέση συγκριτικά με τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας καθώς ο μαθητής είναι πλέον στο επίκεντρο. Το μάθημα εμπεδώνεται διαμέσου των ευχάριστων δραστηριοτήτων Δημιουργικής Γραφής ενώ βασικές ιστορικές πληροφορίες και έννοιες κατακτώνται χωρίς οι μαθητές να λαμβάνουν την πίεση της αποστήθισης. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός έχει στη διάθεσή του ένα ισχυρό και πρωτοποριακό εργαλείο, την Δημιουργική Γραφή η οποία εντάσσεται στα πλαίσια του Αναλυτικού Προγράμματος και δίνει την δυνατότητα εξέλιξης κάθε μαθήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Bloom, B. S., Krathwohl, D. R. & Masia, B. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. *Handbook 1: Cognitive domain*. New York: David McKay Co.
- Bobbitt, F. (1918). *The Curriculum*. Boston: Houghton Mifflin.
- Brookes, I. & Marshall, M. (2004). *Good writing guide*. New York: Harap Publishers Ltd.
- Craft, A. (2005). *Creativity in Schools: Tensions and Dilemmas*. Great Britain: Routledge.
- Dewey, J. (1902). *The Child and the Curriculum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Guilford, J. P. (1967). Creativity: Yesterday, today and tomorrow. *The Journal of Creative Behavior*, 1(1), 3-14.
- Hamilton, D. (1989). *Toward a theory of schooling*. London: Falmer.
- Lodge, D. (1996). *The Practice of Writing*. Harmondsworth: Penguin.
- Print, M. (1994). *Curriculum Development and Design*. Australia, Allen & Unwin.
- Ramet, A. (2007). Teaching for Creativity Development: Lessons Learned from a Preliminary Study of Vietnamese and International Upper (High) Secondary School Teachers' Perceptions and Lesson Plans. *Creative Education*, 7 (7), May 25, 2016.
- Sternberg, R. J. and Lubart, T. I. (1999) The concept of creativity: Prospects and Paradigms. In R.J. Sternberg (ed.) *Handbook of Creativity*, pp. 3-16. London: Cambridge University Press.
- Tyler, R. & Hlebowitsh P. (1969). *Basic principles of curriculum and instruction*. The University of Chicago Press.

Vernon, P. E. (1989). The nature-nurture problem in creativity. In Handbook of creativity (pp. 93-110). Springer US.

Ελληνόγλωσση

- Βακάλη Α., Ζωγράφου- Τσαντάκη Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013). *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Βρετός, Γ., Καψάλης, Α.(1990). *Αναλυτικά προγράμματα: Θεωρία και τεχνογνωσία σχεδιασμού και αναμόρφωσης*. Θεσσαλονίκη: Πτολεμαίος.
- Ζερβού Ε., Δέρρη Β., & Πατεράκης Α. (2004). *Ανάπτυξη της Γνώσης Μαθητών της Δ' Τάξης για τους Αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες Μέσω Διαθεματικών Κινητικών και Θεωρητικών Προσεγγίσεων*. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό, 2 (2), 148-154.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, (2021). *Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας στις Α', Β' και Γ' τάξεις Λυκείου*. Πρώτη Έκδοση, Αθήνα 2021.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, (2021). *Πρόγραμμα Σπουδών Νεοελληνικής Γλώσσας στο Δημοτικό*. Πρώτη Έκδοση, Αθήνα 2021.
- Καλογήρου, Τ. (1999). *Τέρμεις και ημέρες ανάγνωσης*, (τ. Α'). Αθήνα: Εκδόσεις της σχολής Ι.Μ Παναγιωτόπουλου.
- Καλογήρου, Τ. (2016). *Το Αλωνακι της Ανάγνωσης*. Εκδόσεις: Επτάλοφος.
- Καρακίτσιος, Α. (2012). *“Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής;”* Κείμενα, 15 (ηλεκτρονικό περιοδικό), πηγή: <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/02-karakitsios.pdf>
- Κοσσυβάκη, Φ. (2006). *Εναλλακτική Διδακτική: Προτάσεις για μετάβαση από Διδακτική του Αντικειμένου στη Διδακτική του Υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg.
- Κούσουλας, Φ. (2004). *Σχεδιασμός και εφαρμογή διαθεματικής διδασκαλίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός.
- Κωτόπουλος, Τ. (2012). *Η νομιμοποίηση της δημιουργικής γραφής*. Ηλεκτρονικό περιοδικό Κείμενα, τεύχος 15. Ανακτήθηκε στις 30 Ιανουαρίου 2024. <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/03-kotopoulos.pdf>

- Ματσαγγούρας Η. (2002). *Διεπιστημονικότητα, διαθεματικότητα και Ενιαιοποίηση στα νέα Προγράμματα Σπουδών: Τρόποι οργάνωσης της σχολικής γνώσης*, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, (7), 22.
- Ματσαγγούρας Η. (2000). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας* (τ. Α'). Αθήνα: Gutenberg
- Μαϊστρέλλης, Σ., Καλύβη, Ε., & Μιχαήλ, Μ. (2012). *Ιστορία Γ' Δημοτικού Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*. ΙΤΥΕ Διόφαντος.
- Μαυροσκούφης, Δ. (2005). *Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας: ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές*, Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας: Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Ν.13646/2023. *Πρόγραμμα Σπουδών για την Προσχολική Εκπαίδευση*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 687/Β/10-02-2023).
- Ν.13203/2023. *Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Λογοτεχνίας των Α', Β' και Γ' τάξεων Γυμνασίου*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 694/Β/10-02-2023).
- Ξωχέλλης, Π. & Δενδρινού, Β. (1999). Προγράμματα σπουδών στη σχολική εκπαίδευση: έννοιες και όροι, Γλωσσικός Υπολογιστής, *Περιοδική έκδοση του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για τη γλώσσα και τη γλωσσική αγωγή*, 1, 79-85, Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ.
- Ξωχέλλης, Π., (2002). *Παιδαγωγική του σχολείου*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (2004). *Δημιουργική Σκέψη στο Σχολείο και στην Οικογένεια*, Αθήνα.
- Ροντάρι, Τ. (1994). *ΗΓραμματική της Φαντασίας*, Αθήνα, Τεκμήριο.
- Σουλιώτης, Μ. (2012). *Για το ταλέντο και την έμπνευση*. Ηλεκτρονικό Περιοδικό Κείμενα, τεύχος 15. Ανακτήθηκε στις 30 Ιανουαρίου 2024. <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/01-souliotis.pdf>
- Συμεωνάκη, Α. (2012). *Δημιουργική γραφή και θέατρο – θεατρική γραφή και δημιουργία: προσεγγίζοντας την διδασκαλία της δημιουργικής γραφής στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση μέσω της συγγραφής θεατρικού κειμένου*. Ηλεκτρονικό περιοδικό – Παιδικής Λογοτεχνίας (Τεύχος 15). Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου, 2023 από <https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/546>
- Φλουρής, Γ. (1995). *Αναλυτικά Προγράμματα Για Μια Νέα Εποχή Στην Εκπαίδευση*, Αθήνα: Γρηγόρης

Χατζηγεωργίου, Γ. (2004). *Γνώθι το curriculum*. Γενικά και Ειδικά Θέματα Αναλυτικών Προγραμμάτων και Διδακτικής. Αθήνα: Ατραπός.